

HOOFSTUK 3

ALLES DEEL VAN DIESELFDE STORIE ...

NARRATIEWE TERAPIE BINNE KRUISKULTURELE KONTEKS

AGTERGROND VAN HIERDIE HOOFSTUK

In hierdie hoofstuk sal daar gepoog word om aan toon watter kruiskulturele aspekte in ag geneem behoort te word tydens narratiewe terapie aan die adolessent wat seksueel mishandel is. Daarna sal die komponente van narratiewe terapie wat gebruik word ten tyde van hierdie studie in die herskryf van die selfnarratief geïdentifiseer en bespreek word.

Die leser word op die volgende gewys soos reeds aangetoon in hoofstuk een:

- Kruiskulturele psigologie is geïnteresseerd in 'n wye spektrum fenomene wat verband hou met **menslike gedrag** en is nie onderwerp-spesifiek nie (Matsumoto, 1994:3).
- Die karaktereenskappe van kruiskulturele psigologie is die verifiëring van kennisbeperkinge deur ondersoek in te stel na die toepassing of beskikbaarheid van kennis by mense in verskillende kulturele agtergronde.
- Vir die doeleindes van hierdie studie word die term kruiskultureel gebruik aangesien spesifiek gefokus sal word op **ooreenkomste en verskille** tussen individue uit verskillende kulture en die psigologiese en sosiale funksionering van individue ná seksuele mishandeling.
- Die narratiewe benadering tot terapie as vertrekpunt is dat mense se lewens en verhoudings gevorm word deur die storie wat hul lewe vertel en dat hulle daardeur in verhouding tree met die wêreld en só betekenis gee aan hul eie leefwêreld. Mense konstrueer sekere gewoontes en verhoudings wat gestalte gee aan hul geïnternaliseerde storie.

Die konsep en terme "kruiskultureel" en "narratiewe terapie" sal bespreek word in die volgorde soos dit in die titel van die studie voorkom: 'n Ondersoek na **kruiskulturele, narratiewe terapie** vir adolessente wat seksueel mishandel is.

3.1 INLEIDING

Narratief of storie is die benaming van 'n primêre fenomeen in opvoeding en dít is 'n basiese fenomeen van die lewe. Belangrike onderskeidings tussen die terme "narratief" en "storie" kan gemaak word. Polkinghorne (Clandinin & Connelly in Schön, 1991: 279) verwys na die verskillende gebruike van dié terme, maar gebruik hulle uiteindelik as ekwivalente vir mekaar. Vir die doeleindes van hierdie studie sal die twee terme ook gelykwaardig gebruik word, maar wanneer daar in die studie verwys word na navorsing, navorsingsmetodes en navorsers sal die term "narratief" gebruik word.

Stories is 'n fundamentele metode van persoonlike en sosiale groei – daarom is dit 'n fundamentele kwaliteit van opvoeding. Narratiewe navorsing ondersoek en bou op die proses van persoonlike groei. Die narratiewe metode is die beskrywing en hervertelling van die narratiewe struktuur van 'n ervaring. Die narratiewe navorser konstitueer deur hervertelling die storie van 'n gebeurtenis – tot daardie mate dat dit op 'n kontinuum geplaas kan word met die prosesse van die reflektiewe hervertelling van stories wat in elke mens se lewe gebeur en wat meewerk tot vorming van die individu (Clandinin & Connelly in Schön, 1991: 258). Volgens Novak (1975: 175) is stories 'n antieke metode wat deur die mens gebruik word. Dit wat tans bestaan, het ontspring uit die verlede en dui die toekoms aan – dít is realiteit in narratiewe vorm.

Stories is universeel en word vertel binne alle kulture. Elke mens se lewe vertel 'n storie – die storie van dáárdie persoon se unieke lewe. Stories dra kennis van die lewe oor. Dit kan in verskillende vorme oorgedra word: deur stories, spreuke, sprokies, legendes, fabels, anekdotes – almal 'splinters van verhale' waarin *savoir-vivre* (kennis van die lewe) oorgedra word (Naudé, 1998: 10). Verskillende moontlikhede kan aangebied word oor hoekom stories indruk maak op mense (Naudé, 1998: 10). Die navorser haal slegs dié aan wat van toepassing is op hierdie studie:

- Stories het 'n misterieuse krag om by mense se verstand verby te glip en hul harte en denke te verander sonder dat hulle dit agterkom.
- Stories werk omdat dit die leser intrek in die wêreld van die verhaal. Die persoon kan die 'punt' van die storie 'sien' en dan – hopelik – daarvolgens lewe.
- Dit werk omdat elke mens 'n storie het. Elke mens is 'n storie. **Wanneer die verhaal wat mense lees *of hoor* (eie byvoeging) dan die verhaal van hul eie**

lewe kruis, bestaan die moontlikheid dat hulle nuut na hulself kan kyk en dat die verhaal dus gelaai is met oortuigingskrag.

- Stories werk, want waar mense hul verhale vir mekaar vertel, word nabyheid, bekendheid en rapport geskep.
- Dit werk omdat verhale verlede, hede en toekoms aan mekaar kan bind. Stories laat mense onthou; dit gee moed en dit laat weer hoop.

Die navorser gaan in hierdie studie fokus op die **oortuigingskrag** geleë in die stories van ander slagoffers (ongeg ras en kultuur) van seksuele mishandeling, wat reeds die trauma van seksuele mishandeling in hul lewe geïntegreer het, in die lewens van slagoffers wat aanmeld vir terapie en in watter mate dit segswaarde het in die vorming van 'n nuwe identiteit in die lewe van die adolessent.

Seksuele mishandeling vind binne alle kulture plaas en is daarom 'n kruiskulturele verskynsel. Kulturele bewustheid verhoog die terapeut se vermoë om effektief hulp te verleen in 'n pluralistiese populasie.

Vervolgens sal daar gekyk word na die kruiskulturele faktore wat segswaarde het vir hierdie studie.

3.2 KONTEKSPLASING VAN DIE TERM "KRUISKULTUREEL"

Die term "kruiskultureel" is reeds in hoofstuk een gedefinieer, maar word hier binne die konteks van hierdie studie geplaas.

3.2.1 KRUISKULTUREEL

Die term "multikultureel" word deur verskeie skrywers verkies omdat dit 'n breër en meer omvattende betekenis reflekteer en die insluiting van 'n verskeidenheid kulturele veranderlikes beklemtoon (Conradie, 1995: 19). Dit wil voorkom of die begrip "multikultureel" meer aansien geniet en as 'n sambreelterm gebruik word (D'Andrea & Daniels in Ponterotto, *et al.*, 1995: 18). Die terme "multikultureel" en "kruiskultureel" word deur verskeie skrywers as sinonieme gebruik. Die gebruik van dié woorde is

aanduidend daarvan dat beraders sensitief moet wees vir kulturele verskille tussen hulself en hul kliënte (Herr, 1989: 169).

Alhoewel multikulturele, kruiskulturele, transkulturele en interkulturele terapie dikwels as sinonieme gebruik word in verskeie literatuur, dui sekere outeurs wel verskille aan:

- **Multikulturele terapie** is terapie wat plaasvind tussen individue van verskillende kulturele agtergronde (Jackson in Ponterotto, *et al.*, 1995: 3). Arredondo, *et al.* (1996:43) verwys ook na multikulturele terapie in terme van die voorbereiding van praktyke wat multikulturele en kultuurspesifieke bewustheid, kennis en vaardighede integreer tydens interaksie in terapie.
- **Kruiskulturele terapie** word gebruik rondom die persepsie wat bestaan dat daar sekere kulturele verskille en ooreenkomste is (Vontress in Fukuyama, 1990: 7). Kagitcibasi en Berry (1989: 24) se standpunt is dat kruiskulturele psigologie die **studie behels van ooreenkomste en verskille tussen individue se psigologiese en sosiale funksionering in verskeie kulture en etniese groepe.**
- **Transkulturele terapie** wys daarop dat daar 'n aktiewe en wederkerige proses in terapie betrokke is en dat terapeute verby en deur kulturele verskille moet werk (D'Ardenne & Mahtani, 1989:5). Fukuyama (1990: 7) beklemtoon dat die term "transkulturele terapie" universeel is.
- **Interkulturele terapie** het die voordeel dat dit ruimte laat dat die terapeut vanuit 'n minderheidsgroep kom (Moorhouse in Kareem & Littlewood, 1992: 84). Pederson (Van Schoor, 1989: 39) ondersteun dié term en wys daarop dat alle terapie interkultureel is. Die feit is dat, alhoewel terapeute en kliënte dieselfde kulturele agtergrond mag deel, daar tog nuanse-verskille is in hul interpretasie van sekere gebeure.

Vir die doeleindes van hierdie studie word die term "kruiskultureel" gebruik om aan te dui dat die studie 'n ondersoek is oor kleurgrense heen. Die volgende redes versterk die keuse vir die gebruik van dié term:

- In hierdie studie sal die fokus val op **ooreenkomste en verskille** tussen individue uit verskillende kulture met spesifieke verwysing na die psigologiese en sosiale funksionering van individue uit verskillende kulture ná seksuele mishandeling. Volgens Matsumoto (1994: 3) behels kruiskulturele navorsing die insluiting van

deelnemers uit verskillende agtergronde en die navorsing van verskille tussen die deelnemers.

- Hierdie is 'n vergelykende studie oor seksuele mishandeling onder adolessente oor kleurgrense heen. Biesheuvel (in Mauer & Retief, 1987: 3) beskryf kruiskulturele navorsing in wese as **vergelykend van aard**. Conradie (1995: 15) beweer dat die doel van só 'n studie daarop gerig behoort te wees om 'n verskynsel tussen kulture te vergelyk.
- Menslike gedrag ná seksuele mishandeling en veral die **wysiging** van menslike gedrag ná seksuele mishandeling sal ondersoek word. Matsumoto (1994: 3) beweer dat kruiskulturele psigologie nie onderwerp-spesifiek is nie. Volgens hom is kruiskulturele psigologie geïnteresseerd in 'n wye spektrum fenomene wat verband hou met **menslike gedrag**. Dit sluit in alles vanaf persepsie, taal, kinderopvoeding tot psigopatologie. Die karaktereenskappe van kruiskulturele psigologie is die verifiëring van beperkinge ten opsigte van kennis deur ondersoek in te stel na die toepassing of beskikbaarheid van kennis by mense uit verskillende kulturele agtergronde.

Terapie binne kruiskulturele konteks bied eerder 'n perspektief op terapie as wat dit verteenwoordigend is van 'n spesifieke denkskool (D'Ardenne & Mahtani, 1989:5). **Metodologiese** en **etiese** aspekte tree na vore wanneer navorsing binne kruiskulturele konteks onderneem word.

In narratiewe terapie (die **metodologiese** aspek) word kliënte as kenners van hul lewe beskou en is die kliënt 'n gelykwaardige deelnemer in die proses van terapie. Kotzé (1994:121) wys daarop dat die invloed van bemagtiging van die deelnemers asook die onderhandeling van magsdeling tydens die navorsing, die navorsingsmetode, die interpretasie en implementering van die resultate, deel van die ko-konstruksie tussen die navorser en deelnemers uitmaak. Narratiewe terapie word later in hierdie hoofstuk verder toegelig.

Wanneer kruiskulturele navorsing onderneem word, kan daar vanuit 'n **emiese** of **etiese benadering** gewerk word. Die **emiese** benadering dui daarop dat **kulturele gedrag binne die kultuur bestudeer** word, terwyl die **etiese** benadering **gedrag van buite die kultuur bestudeer**. Emies verwys na kultuurspesifieke aangeleenthede, terwyl eties

na kruiskulturele aangeleenthede verwys (Maree, 1997: 162). Die volgende tabel is uit Conradie (1995:9) aangepas om die eienskappe van die twee benaderings te illustreer.

Tabel 3.1 Die eienskappe van die emiese en etiese benaderings

EMIES	ETIES
<ul style="list-style-type: none"> gedrag word bestudeer van binne die sisteem 	<ul style="list-style-type: none"> gedrag word bestudeer vanuit 'n posisie buite die sisteem
<ul style="list-style-type: none"> slegs een kultuur word ondersoek 	<ul style="list-style-type: none"> 'n aantal kulture word ondersoek en vergelyk
<ul style="list-style-type: none"> kriteria is relatief tot interne eienskappe 	<ul style="list-style-type: none"> kriteria is absoluut en universeel

(aangepas uit Conradie, 1995: 9)

Terapie is moeilik uitvoerbaar vanuit slegs een benadering. Daarom sal die emiese en etiese benaderings aanvullend tot mekaar gebruik word in hierdie studie vir soverre dit nodig mag wees. 'n Eklektiese beginsel, wat dui op insluiting eerder as uitsluiting, word deurgaans in hierdie studie gevolg – verskillende uitgangspunte en benaderings word dus aanvullend tot mekaar gebruik om mekaar te komplementeer.

Vervolgens sal daar gekyk word na die etiek van terapie binne 'n kruiskulturele konteks asook die etiese riglyne wat na vore tree tydens 'n kruiskulturele studie.

3.2.2 DIE ETIEK VAN TERAPIE BINNE KRUISKULTURELE KONTEKS

Etiese beginsels het ten doel om riglyne aan terapeute te verskaf, maar ook om beskerming vir kliënte te verseker. Binne die Suid-Afrikaanse konteks is daar nie riglyne wat spesifiek net op sekere kulture van toepassing is nie. Die HPCSA (*Health Professions Council of South Africa*) bied riglyne aan in ooreenstemming met die Wet op Gesondheidsdiensberoepes (Wet nr. 56 van 1974). Hierdie riglyne is van toepassing op alle diensverskaffers in die mediese en paramediese beroepe. Die volgende etiese riglyne word uitgelig aangesien dit van toepassing is op hierdie studie:

- Reël 2(20): Professionele konfidensialiteit – Geen inligting rakende 'n pasiënt mag openbaar gemaak word sonder die toestemming van die pasiënt nie. Indien die

pasiënt onder die ouderdom van 14 jaar is, moet skriftelike toestemming deur die ouer(s) of voog(de) verkry word.

- Reël 2(30): Lewering van professionele dienste - Professionele dienste mag nie gelewer word indien die diensverskaffer nie daarvoor toegerus is nie (HPCSA, 2002: 1-2).

Volgens Tapp, *et al.* (Ponterotto, 1995: 39) het sekere etiese riglyne oor jare heen telkens na vore getree tydens kruiskulturele navorsing. Dit is:

- Betrokkenheid by kollegas van kruiskulturele afkoms is essensieel en gewens.
- Die kriteria tot ingeligte besluitneming moet binne elke kultuur vasgestel word.
- Die uiteindelijke verantwoordelikheid vir 'n etiese beoordeling berus by die individuele navorser. Navorsers behoort met kollegas binne en buite die kultuur hieroor te beraadslaag.
- 'n Konstante verantwoordelikheid rus op die navorser om te bepaal watter voordeel die navorsingsonderneming inhou vir die wetenskap en die samelewing, sowel as vir die subjekte.
- Raadgewende beginsels eerder as 'n streng etiese kode kan die nodige vermeerderde aandag vestig vir die navorsing by individue, instellings, nasionale liggame of verenigings.
- Kriteria vir die bepaling van toereikende, voldoende of toepaslike etiese standaarde vir gedrag kan alleenlik geformuleer word by wyse van voortdurende uitruiling deur 'n trans-nasionale groep, wat op hul beurt weer idees uitruil met 'n selfs meer diverse groep van kruiskulturele navorsers.

Etiese vraagstukke kan ontstaan tydens kruiskulturele navorsing. Goodyear en Sinnett (in Pedersen, *et al.*, 1989:121) het die volgende areas geïdentifiseer waar etiese vraagstukke kan ontstaan met betrekking tot die kliënt:

- Misverstand oor wie die kliënt is.
- Gebrek aan vaardighede en kennis benodig vir terapie met 'n kliënt uit 'n ander kultuur.
- Bevooroordeelde lewensbeskouings en waardes, al word dit goed bedoel.
- Weerhouding van inligting aan die kliënt rakende die evaluerings- en/of behandelingsprosedures.
- Versuim om 'n aktiewe rol te speel wanneer die kultuurgroep van die kliënt bedreig word.

Vanuit bogenoemde is dit duidelik dat die navorser oor toepaslike vaardighede en kennis moet beskik alvorens daar toegetree kan word tot die navorsingsveld. Die terapeutiese praktyk binne kruiskulturele konteks sal vervolgens belig word soos van toepassing vanuit 'n narratiewe benadering tot terapie vir hierdie studie.

3.2.3 DIE TERAPEUTIESE PRAKTYK BINNE KRUISKULTURELE KONTEKS

Terapeute vanuit verskillende denkskole gebruik verskillende tegnieke. Hierdie tegnieke mag ontoereikend en onvanpas wees wanneer dit kom by die hulpverlening aan kliënte uit verskillende kulture. Blanke hulpverleners byvoorbeeld is geneig om 'n meer passiewe rol te speel tydens hulpverlening, teenoor etniese hulpverleners wat hulle toespits op 'n meer aktiewe rol vanwaar hulle invloed uitoefen (Sue & Sue, 1999: 93).

Die volgende is riglyne wat gevolg kan word in 'n kruiskulturele praktyk asook hoe dit geïmplementeer sal word in hierdie studie (Sue & Sue, 1999: 94; Bertrando, 2000: 83):

- 'n Meer **direktiewe en aktiewe uitgangspunt** tot terapie waarin persoonlike inligting oor die terapeut verskaf word, plaas kliënte binne 'n raamwerk rakende dit wat hulle kan verwag van die terapeut én van die sessie. Kliënte mag voel dat hulle slegs hulself kan openbaar wanneer die terapeut dit eerste gedoen het. Kliënte sal volledige inligting ontvang rakende die studie soos uiteengesit in Aanhangel C.
- Die meeste terapiebenaderings het ten doel om verandering binne die kliënt teweeg te bring en fokus dus op die kliënt self. Narratiewe terapie huldig die volgende standpunt: **die probleem is die probleem**. Die probleem en die invloed wat die probleem op die persoon het, word aangespreek. Hierdie beginsel word deurgaans aan kliënte verduidelik.
- Persoonlike beperkings is 'n realiteit vir elke terapeut. Géén terapeut kan oor alle vaardighede beskik nie. Dit is egter van kritiese belang dat terapeute hul eie beperkings, maar ook hul kennisvlak voortdurend moet ken en verken. Vir die doeleindes van hierdie studie sal die navorser gerig wees op adolessente wat seksueel mishandel is. Die navorser werk vanuit die ***not knowing*¹⁵-benadering**

---

¹⁵ Vertaling van dié woord na Afrikaans laat van die waarde verlore gaan. Navorser gebruik die Engelse term ter wille van duidelikheid.

en dat kliënte die kenners van hul lewe is. Die navorser wat hierdie benadering volg, is afhanklik van die verduideliking en storie soos aangebied deur die kliënte. Vir baie kliënte is hierdie erkenning genoeg om die proses aan die gang te sit.

Dit is egter belangrik om ook kennis te neem van ander faktore wat die terapeutiese situasie mag beïnvloed. Deur bedag te wees op hierdie faktore kan dit betyds verreken en aangespreek word. Daar moet gewaak word dat daar nie te veel klem geplaas word op kulturele verskille terwyl die kliënt se behoeftes nagelaat word nie. Deur te veel aandag aan die kulturele groep te gee verhoog die kans dat die kliënt gestereotipeer word en dat individuele unieke moontlikhede nie gebruik word nie (Locke, 1998: 7). Kulturele verskille moet erken word, maar mag nooit die terapeutiese praktyk oorheers ten koste van die kliënt nie. In die volgende paragraaf sal aandag gegee word aan die verskille wat in terme van kennis oor en sensitiwiteit teenoor ander kulture tydens intervensie in gedagte gehou behoort te word.

3.2.3.1 KULTURELE VERSKILLE WAT DIE TERAPEUTIESE PRAKTYK KAN BEÏNVLOED

Kultuur kan gedefinieer word as al die gebruike, waardes en tradisies wat geleer word vanuit die omgewing. Sue en Sue (1999: 62) definieer kultuur as al die dinge wat mense geleer het om te doen, te glo, te waardeer en te geniet en wat deel is van hul geskiedenis. Dit is die totaliteit van ideale, geloof, vaardighede, gebruike en institusies waarbinne elke lid van die samelewing gebore word. Dit bind die verskillende aspekte van die lewe in 'n logiese geheel saam. In 1871 het Tylor reeds daarop gewys dat kultuur 'n komplekse geheel is wat alles van die volgende insluit: kennis, geloof, kuns, wette, waardes, gebruike en alle ander vaardighede en gewoontes wat 'n persoon nodig het as lid van 'n spesifieke kultuurgroep (Ponterotto, *et al.*, 1995: 241). Locke (1998:3) noem kultuur 'n konstruk wat 'n stelsel van idees behels en wat binne 'n sosiale sisteem oorgedra word – idees wat gedrag bepaal, persepsies kategoriseer en benaming verleen aan geselekteerde aspekte van ervaring of belewing. In hierdie primêre modus van kulturele oordrag speel taal die vernaamste rol – daardeur word mense in staat gestel om van hul tradisies en gebruike te leer, te ervaar of beleef en met andere te deel:

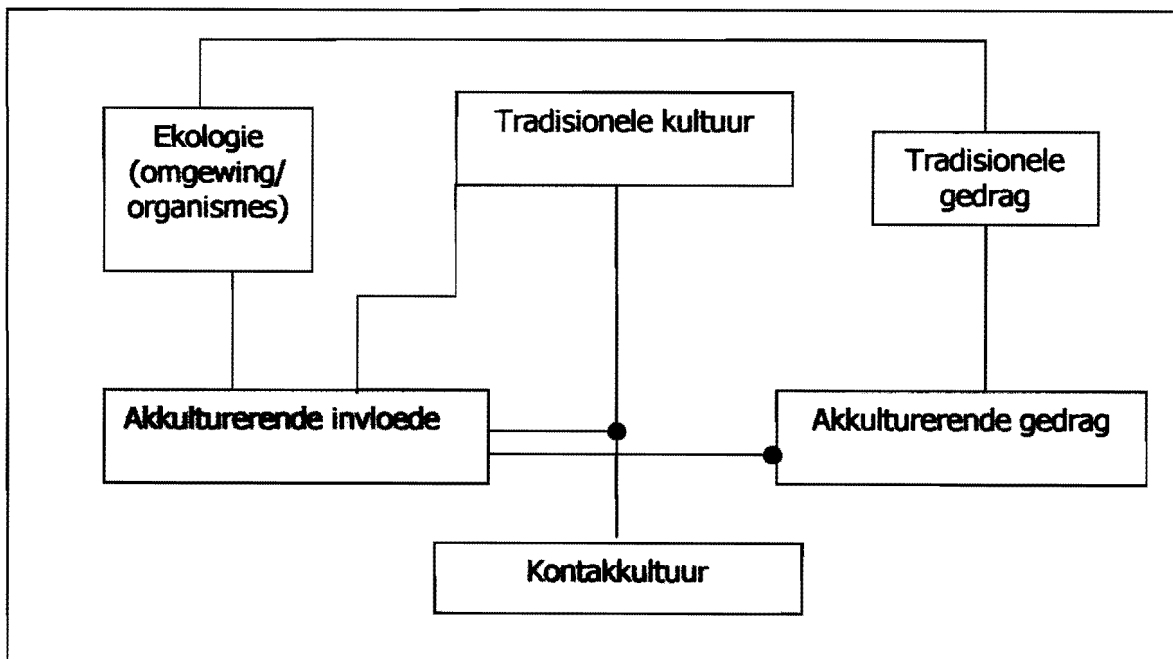
Culture is a construct that captures a socially transmitted system of ideas – ideas that shape behavior, categorize perceptions, and give names to selected aspects of experience. The primary mode of transmission of culture is language, which enables people to learn, experience, and share their traditions and customs (Locke, 1998:3).

Kulturele verskille behoort eerder gesien te word as **kontraste** en nie noodwendig as **verskille** nie. Kulturele kontraste mag aanduidend wees dat dit wat beskou is as die objektiewe waarheid oor kulturele verskille moontlik minder belangrik mag wees as wat voorheen as die absolute waarheid aanvaar is. Die volgende word aangebied as belangrike elemente in terme van kennis oor ander kulture vir die doel van hierdie studie:

- **Akkulturasie:** Akkulturasie word beskryf as die proses van kulturele verandering wat ontstaan vanweë deurlopende kontak tussen twee kultuurgroepe (Arbona, 1995: 43-44). Tydens die proses van akkulturasie kan kulturele verandering in een of beide van die partye plaasvind. Die mate waarin akkulturasie plaasvind, word bepaal deur die mate waarin een kultuurgroep (gewoonlik die subkultuur) die waardes, gedrag en beskouings van die ander kultuurgroep (die dominante kultuur) oorneem (Bester, 1999: 81).

Maree (1997:162) bied die volgende model aan ter verklarings van individuele gedrag in die proses van akkulturasie:

Figuur 3.1 Berry se ekologies-kultureel-behavioristiese model vir die verklarings van individuele gedrag

(Maree, 1997: 162 soos aangepas uit Berry, 1980 en 1980b)

Die bevrediging van primêre behoeftes is in die aard van die mens geleë. Dit bring noodwendig interaksie met die fisieke omgewing mee. Vanweë omvangryke verskille in fisieke omgewings ontstaan daar 'n verskeidenheid van ekonomiese moontlikhede om hierdie behoeftes te bevredig. Interaksie tussen organismes en hul omgewings lei tot **tradisionele** gedrag (die skakeling van konteks met gedrag) wat beïnvloed word deur **akkulturerende invloede**. Met **ekologies** verwys Berry na die interaksies tussen menslike organismes en hul habitat; met **kultuur** na gedragspatrone wat deur groepe organismes gedeel word en met **behavioristies** na gedrag wat daaruit voortvloei.

Akkulturerende invloed (hoofsaaklik deur die prosesse van verstedeliking en opvoeding) bring intensiewe kontak met tegnologies dominante gemeenskappe teweeg. 'n **Kontakkultuur** ontstaan (bepaalde kulture pas nie meer bloot by hul habitat aan nie, maar ook by akkulturerende invloede), en **akkulturerende gedrag** ('skuiwe' in gedrag vanaf vorige vlakke) en **akkulturerende stres** tree na vore – iets wat nuut en matig patologies is. Met hierdie model wil Berry skakeling oor die vier boë heen (figuur 3.1) bewerkstellig, maar ook die vertikale verwantskappe aantoon. Hy probeer dus bewyse vind vir sowel **interne geldigheid** (horisontale skakeling) as **eksterne geldigheid** (kontekstueel-aanduidende vertikale skakeling) van eksperimente en afleidings (Bester, 1999:83).

Maree (1997:161) wys op navorsing wat deur die Buro vir Marknavorsing gedoen is en wat aantoon dat akkulturasie tussen Bruin en Swart¹⁶ reeds in só 'n mate binne die Suid-Afrikaanse konteks plaasgevind het dat enige evaluering of verrekening van potensiële kultuurverskille dít in ag moet neem.

Vir die doeleindes van hierdie studie wil die navorser by Locke aansluit. Hy verwys na die term "kulturele bifokaliteit" wat deur Rouse (Locke, 1998:8) gebruik word en wat dui op die vermoë om die wêreld deur twee verskillende waardelense waar te neem. Die navorser wil poog om in hierdie studie te bewys dat dit wel moontlik is

---

¹⁶ Aangesien hierdie 'n kruiskulturele studie is, is die verwysings na 'bruin' en 'swart' aanduidend van twee bevolkingsgroepe in Suid-Afrika wat in hierdie studie verteenwoordig word. Dit geld ook vir alle toekomstige verwysings na 'wit', 'bruin' en 'swart'.

om terapeuties uit te reik na kliënte van ander kulture sonder dat dit nodig is om die navorser – as kenner – se lens te gebruik as die enigste lens.

- **Taal en kommunikasie:** Hull (Matsumoto, 1994: 93) is van mening dat kultuurerfenis hoofsaaklik deur middel van taal vanaf een geslag na die volgende oorgedra word. Kultuur, soos wat dit alom geken word, kan nie sonder taal bestaan nie.

Taalversperring word deur verskeie navorsers (Hickson & Christie, 1989: 162; Marsella & Pedersen, 1981: 11; Sue & Sue, 1999: 55) geag as één van die faktore wat die vorming van 'n goeie terapeutiese verhouding stuit. Mathaba, Naude en Bodibe (Molale, 1990: 17) meen dat terapie slegs suksesvol kan verloop indien terapeut en kliënt toereikend in een taal kan kommunikeer en indien die terapeut bewus is van die rol wat **verbale** en **nie-verbale** kommunikasie in terapie speel. Kommunikasie (verbaal of nie-verbaal) is 'n integrale deel van menslike gedrag. Effektiewe kommunikasie berus op die wederkerige begrip wat deur middel van taal oorgedra word. Conradie (1995: 53) is van mening dat effektiewe terapie vereis dat die terapeut en kliënt verbale en nie-verbale boodskappe akkuraat moet kan ontvang en terugsend.

- **Verbale kommunikasie:** Dit is die boodskappe wat tussen mense uitgeruil word deur middel van taal. Dit kan geskied deur die geskrewe of gesproke woord. In 'n multikulturele samelewing is daar nie net 'n verskeidenheid van tale waarmee rekening gehou moet word nie, maar ook die verskillende dialekte wat voorkom. In die Suid-Afrikaanse konteks mag dit gebeur dat 'n Blanke terapeut 'n Kleurling-kliënt het waar beide Afrikaans praat, maar waar uitdrukkings verskil en nie deur beide verstaan word nie. Dit is ook in Suid-Afrika 'n werklikheid dat dit mag gebeur dat beide terapeut en kliënt in hul tweede taal kommunikeer. Probleme wat hieruit mag voortspruit as gevolg van hierdie taalverskille kan die volgende insluit (aangepas uit Bester, 1999: 87):
  - Kliënte mag frases en woorde uit hul eie taal gebruik wat vir die terapeut onbekend mag wees.
  - Kliënte wat hulself in hul tweede taal uitdruk, beskik nie oor die woordeskat om komplekse emosies en gedagtes te verbaliseer nie.

- Die effektiwiteit van die terapeut kan beïnvloed word deurdat sekere beeldspraak, analogieë en nuanses van kultuurspesifieke uitdrukkings nie volkome begryp en geïnterpreteer kan word nie.
- Vooroordeel kan by terapeut en kliënt ontstaan omdat kommunikasie nie akkuraat plaasvind nie.

Ten einde bogenoemde te oorbrug is dit belangrik om daarop te let dat tydens narratiewe terapie dit nie die terapeut se 'taak' is om oplossings vir kliënte se probleme te vind nie. Hierdie proses is 'n kollaboratiewe aangeleentheid waarby die terapeut en kliënt betrokke is. Die terapeut beskik nie oor kennis van die individuele kliënt se lewe nie en werk daarom vanuit 'n *not knowing*-benadering. Deur die proses van dekonstruksie kan die terapeut saam met die kliënt die probleemdeurdrenkte storie ondersoek totdat beide die probleem verstaan en kan verwoord.

- Nie-verbale kommunikasie: Die interpretasie van nie-verbale kommunikasie is om verskeie redes moeilik. Furnham en Bochner (D'Ardenne & Mahtani, 1989: 62) het bevind dat persone uit verskillende kulture verskillende wyses het om
  - inligting te stuur en te ontvang;
  - hul wense in beelde uit te druk; en
  - gevoel te demonstreer.

Die inhoud van nie-verbale kommunikasie is dikwels moeilik om te interpreteer in kruiskulturele konteks, aangesien dit buite die kader van die terapeut se kennis kan val en omdat nie-verbale gedrag nie dieselfde betekenis het in verskillende kultuurgroepe nie (Sue & Sue, 1999: 77).

Die volgende areas is geïdentifiseer as voorbeeld van nie-verbale gedrag wat deur die kultuur bepaal word (Sue & Sue, 1999: 77-80):

- **Nabyheid** (*proxemics*) verwys na die persepsie en gebruik van persoonlike en interpersoonlike ruimtes. Iemand wat naby aan die persoon is, en wat 'n betekenisvolle persoon is, word nader toegelaat as ander mense. Gevoelens en reaksies wat ontlok word wanneer iemand 'n ander persoon se persoonlike ruimte binnedring, sluit die volgende in: vlug, onttrekking, aggressie en konflik. Gespreksruimtes word deur die ras en kultuur bepaal.

- **Liggaamstaal** (*kinesics*) is die term wat gebruik word om te verwys na liggaamsbewegings wat die volgende insluit: gesigsuitdrukking, postuur, eienskappe van beweging, gebare en oogkontak. Liggaamstaal is sterk kultuurgebonde. Die interpretasie van gesigsuitdrukking speel 'n belangrike rol tydens assessering en tydens terapeutiese intervensie. Liggaamstaal is dié kulturele karaktertrek waar kultuurverskille die duidelikste na vore kom. Oogkontak is een van die liggaamsbewegings wat die meeste geïnterpreteer word in verskeie situasies, maar dit is ook die misleidendste faktor aangesien daar soveel verskillende interpretasies gemaak kan word vanuit verskillende kulture. So byvoorbeeld maak Swartmense in Suid-Afrika nie oogkontak nie, aangesien hulle dit beskou as 'n teken van minagting.
- **Parataal** (*paralanguage*) verwys na die ander vokale aanwysings of wenke wat persone gebruik soos stiltes, spoed en volume waarmee gepraat word. Suid-Afrikaanse Swartmense praat byvoorbeeld hard met mekaar omdat hulle daardeur wil wys dat hulle nie van mekaar skinder nie en dat hulle niks het om weg te steek nie.

Vir suksesvolle kommunikasie en die korrekte interpretasie daarvan is dit belangrik om verbale en nie-verbale kommunikasie binne die konteks van die kliënt se kultuur te begryp.

- **Geslagsverskille:** Fassinger en Richie (in Pope-Davis & Coleman, 1997: 86) wys op bevindings van verskeie navorsers dat geslag wêreldwyd 'n belangrike determinant is in die lewens van mense met betrekking tot lewensverwagtinge, rolle, gedrag, geleenthede en hul oriëntasie van die wêreld waarin hulle hul bevind. Wêreldwyd is daar aanduidings dat in elke ras en etniese groep daar bepaalde persepsies gevestig is rakende die rolle van mans en vroue. Hierdie persepsies is nie net gekoppel aan die kultuur se siening daarvan nie, maar is ook in die biologiese verskille geleë. Om as manlik of vroulik gebore te word, bring sekere rolle mee wat dienooreenkomstig toegeken en uitgevoer word. 'n Voorbeeld hiervan is dat die skenk van geboorte die uitsluitlike rol van die vrou is. Alhoewel geslagsverskille biologies gedetermineer word, beskik kinders nie oor 'n geslagsrol met geboorte nie. Geslagstereotipering is 'n sosiale konstruksie

en die geslagsrolle word deur die kultuur voorgeskryf (Hansen & Gama in Pedersen, *et al.*, 1996: 76-77).

Lee en Richardson (1991:15) wys daarop dat die persepsie van geslagsrolle die verwagtinge oor normale ontwikkeling beïnvloed. Dit mag verklarend wees vir die fundamentele verskille wat bestaan tussen die persoonsontwikkeling van mans en vroue en wat lei tot opvattinge rakende dit wat vir een geslag geld, maar nie vir die ander geslag nie.

Resultate in 'n ondersoek na die verband tussen wêreldbeskouing en geslag, bevestig dat tradisionele geslagstereotipering bestaan (Hickson, *et al.*, 1990: 174). 'n Verdere onaanvaarbare realiteit word ook gereflekteer in die gesondheidsisteme betreffende geslag. Feitlik alle psigoterapieë is gebaseer op wit, westerse, manlike, middelklas waardes (Fassinger & Richie in Pope-Davis & Coleman, 1997: 88 met verwysing na Enns, 1993; Espin, 1993 & Katz, 1985).

Terapie word dan dikwels gerig op hierdie tradisionele waardes en kliënte word vanuit hierdie raamwerk begelei. **Narratiewe terapie fokus op die voorkeur-storie wat kliënte vir hul lewens daarstel.** Kliënte se eie storie geniet dus aandag binne hul eie waardestelsel.

- o **Verskillende wêreldbeskouings:** 'n Wêreldbeskouing is die manier waarop mense hul verhouding tot die natuur, institusies, ander mense en dinge beskou (Hickson & Kriegler, 1996:20). Wêreldbeskouings sluit waardes, houdings, opinies en konsepte in en beïnvloed die manier waarop individue dink, besluite neem, optree en gebeure definieer (Bester, 1999: 92). Interaktiewe komponente wat 'n persoon se wêreldbeskouing mag beïnvloed en vorm, sluit die volgende in: (1) ras, (2) etnisiteit, (3) ouderdom, (4) lewensfase, (5) geslag, (6) leefstyl, (7) sosiale klas, (8) graad van akkulturasie, (9) opvoeding, (10) rangorde in die gesin, (11) huwelikstatus en (12) geografiese ligging (Hickson & Kriegler, 1996: 21).

Feitlik elke beradings- en psigoterapeutiese paradigma beskik oor 'n wêreldbeskouing of kosmopolitiese basis waarbinne oorsake en gevolge,

menslike gedrag en psigopatologie gedefinieer, verduidelik en voorspel word.

Drie paradigmas oorheers die Westerse psigologie, te wete:

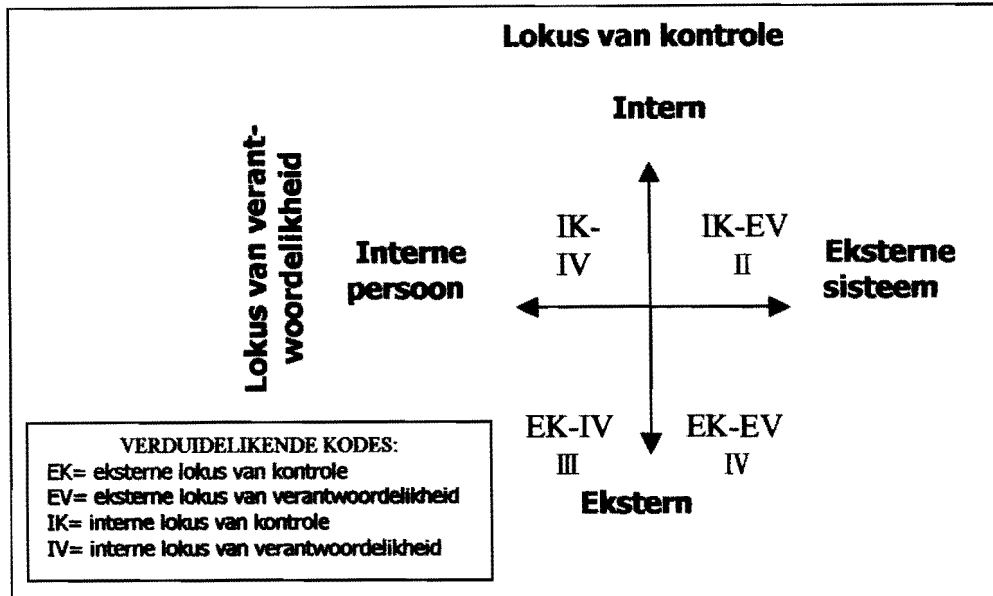
- Psigoanalise: Die psigoanalise beskou menslike gedrag in die lig van onbewuste faktore en motiverings asook biologiese en instinktiewe behoeftes wat gekombineer word met psigoseksuele gebeure gedurende die persoon se eerste vyf lewensjare.
- Behaviorisme: Die behaviorisme huldig 'n wêreldbeskouing waar daar na die wêreld gekyk word vanuit 'n stimulus-respons basis. Menslike gedrag word verklaar vanuit die dinamika wat geleë is in die teorie oor die versterking van gedrag.
- Humanisme: Die humanistiese psigologie is 'n reaksie op die determinisme van die psigoanalise en die meganistiese onpersoonlikheid van die behaviorisme. Die humanisme huldig die standpunt dat menslike gedrag die funksie is van 'n persoonlike en interpersoonlike bewustheid wat geleë is in die vryheid tot keuse en verbintenis (Hickson & Kriegler, 1996: 21).

Kritiek teen hierdie paradigmas is dat hulle slegs gerig is op die persoon as persoon. Baie gemeenskappe beskou die gesin en samelewing as 'n psigososiale eenheid. Die individu is nie 'n losstaande entiteit nie.

In teenstelling hiermee het Sue en Sue (1999: 169-183) Rotter se sosiale leerteorie en die toeskrywingsteorie van James geïnkorporeer in 'n nuwe oriëntasie wat die **kontrole-dimensie** genoem word. 'n Grafiese voorbeeld van die kontrole-dimensie word vervolgens gegee waarna dit bespreek sal word.

Figuur 3.2 Grafiese voorstelling van wêreldbeskouings

(vertaal en aangepas uit Sue & Sue, 1999: 173)

Die twee psigologiese oriëntasies, lokus van kontrole (persoonlike kontrole) en lokus van verantwoordelijkheid, is interafhanklik van mekaar. Soos bogenoemde figuur aandui, kan beide op 'n kontinuum geplaas word op só 'n wyse dat hulle mekaar kruis, sodat dit vier kwadrante vorm wat elk 'n ander wêreldbeskouing verteenwoordig, naamlik:

- Interne lokus van kontrole (IK) – Interne lokus van verantwoordelijkheid (IV): IK-IV-wêreldbeskouing: Die individu self word beklemtoon as dié belangrikste deel van probleemoplossing. Individue binne hierdie eerste kwadrant glo dat hulle self meesters van hul bestemming is en dat hulle aksies die uitkoms bepaal. Uniekheid, onafhanklikheid en selfvertroue word beklemtoon en **persoonlike bronne van probleemoplossing is belangrik.**
- Eksterne lokus van kontrole (EK) – Interne lokus van verantwoordelijkheid (IV): EK-IV-wêreldbeskouing: Individue binne hierdie kwadrant is geneig om die dominante kultuur se definisie van verantwoordelijkheid te aanvaar. Hierdie individue voel hulle word verdruk, het **min vrye keuse en is magteloos in die aangesig van die dominante kultuur.**
- Eksterne lokus van kontrole (EK) – Eksterne lokus van verantwoordelijkheid (EV): EK-EV-wêreldbeskouing: Persone wat hul situasie as die gevolg van die onderdrukkende sisteem beskou en gevolglik magteloos voel, val binne hierdie kwadrant. 'n Tipiese respons is **hulpeloosheid.**

- Interne lokus van kontrole (IK) – Eksterne lokus van verantwoordelikheid (IV): IK-EV-wêreldbeskouing: Hierdie persone **glo in hul eie vermoë om doelwitte te bereik** indien hulle die geleentheid daartoe gegee word.

Kliënte kan enige van hierdie vier sienings aanneem. Elkeen verteenwoordig 'n ander wêreldbeskouing rakende die lewe van verskillende etniese groepe, want kulturele en samelewingsinvloede het verskeie posisies aangeneem. Indien kliënte se aanname rakende hul siening oor lokus van kontrole en lokus van verantwoordelikheid aan die terapeut bekend is, stel dit die terapeut in staat om suggesties te maak rakende die kliënt se motivering, selfpersepsie en persepsie van die wêreld daarbuite. Narratiewe analise sluit hierby aan aangesien multi-verhalende moontlikhede ondersoek en ontgin word en omdat dit aan die terapeut die geleentheid bied om 'n kreatiewe en unieke benadering te volg saam met die kliënt om 'n unieke uitkoms vir die probleem te skep.

Verskeie kreatiewe terapie-benaderings kan gevolg word binne kruiskulturele konteks en daar word vervolgens daarna verwys.

3.2.3.2 KREATIEWE TERAPIE-BENADERINGS IN KRUISKULTURELE KONTEKS

Tradisionele terapieë het almal binne 'n bepaalde kultuur ontstaan (Axelson, 1993: 340). Gespreksterapie is vantevore geag as dié instrument in terapie en verbale kommunikasie as die enigste manier waarop rapport tussen terapeut en kliënt gevestig kan word. Kreatiewe benaderings in kruiskulturele terapie mag die tradisionele maniere uitdaag, maar kan ook nuwe uitdagings en oplossings aan terapeut en kliënt verskaf. Etlke kreatiewe benaderings soos voorgestel deur Alexander en Sussman (in Ponterotto, 1995: 377-383) sal hiernaas toegelig word met spesifieke verwysing na die toepassing daarvan by die seksueel mishandelde kliënt:

- **Musiek** word reeds lankal gebruik in die terapeutiese verhouding. Musiek word effektief gebruik tydens ontspanningsterapie. Klassieke musiek word hoofsaaklik vir dié doel gebruik. Musiek is universeel verbind tot elke kultuur. Terapeute kan musiek aanwend deur byvoorbeeld:

- kliënte te versoek om self musiek te skryf ten einde hul gevoelens te verwoord of
- kliënte te versoek om musiek saam te bring of te kies wat hul gevoelens verwoord.
- **Dans** kan ook gebruik word as 'n vorm van self- of groepsekspressie:
  - kliënte kan self 'n dans uitwerk en verduidelik wat dit beteken.
- **Kuns** is 'n ekspressievorm wat aan alle kulture bekend is:
  - kliënte wat probleme ondervind met verbale uitdrukking van die trauma, kan gevra word om die trauma te teken of uit te beeld in 'n *collage*.
- **Spel** as verkenning kan gebruik word:
  - opdragkaarte soortgelyk aan die spel *Ungame* kan gebruik word waartydens die kliënt en terapeut saam verkenning doen.
- **Sprokies** kan gebruik word:
  - kliënte kan 'n sprokie vertel wat hul lewe uitbeeld. Die vertellers mag die sprokie verander sodat dit by hul lewe aansluiting vind.
- **Digkuns** kan gebruik word:
  - kliënte wat oor dié talent beskik, kan hul emosies en belewenisse daardeur verwoord.

Bogenoemde kreatiewe vorme word deur die narratiewe benadering erken, aangesien kliënte die ervarings van hul lewe kan deel op die manier waarmee hulle gemaklik is. Terapie vanuit die narratiewe benadering sal hierna bespreek word.

3.3 NARRATIEWE TERAPIE

Narratief of storie is die benaming vir 'n primêre fenomeen van die lewe. Een van die mees basiese menslike vorme van ervaring spruit uit in die verhalende karakter wat dit aanneem. Stories word geskep om ervarings mee te deel – hierdie stories vorm mense se lewens (Etchison, 2000: 61-62). Dit word vertel en hervertel van persoon tot persoon. Die kwaliteit van betekenis wat ingebou word in stories word onbewustelik herleef in mense se lewens, maar bewustelik herskryf, hervertel en herleef deur die proses van refleksie (Clandinin & Connelly in Schön, 1991: 259; Freeman, *et al.*, 1997: xv). Om 'n storie te vertel en te hervertel is 'n fundamentele metode van persoonlike en sosiale groei. Stories wat die inhoud reflekteer van mense se ervarings word in alle kulture

vertel. Dit is dáárom dat Semmler en Williams (2000: 51-52) tot die gevolgtrekking kom dat narratiewe terapie 'n benadering is wat toeganklik is vir alle terapeute in 'n multikulturele praktyk.

3.3.1 INLEIDING

Die narratiewe benadering tot terapie is deur verskeie persone ontwikkel, maar by name deur Michael White en David Epston (Bertrando, 2000: 83-84; Freedman & Combs, 1996: xvii; McLean, 1997: 17). Terapie-benaderings ontstaan nie vanuit 'n vakuum nie, maar is ingebed binne 'n konteks van idees, die geskiedenis asook 'n sosiale/politieke milieu wat vorm gee aan idees en wat erken word as geldige kennis. Individue se bewuswording van hulself is ingebed en word gedefinieer deur die sosiale, kulturele, politieke en ekonomiese ekologieë waarbinne mense leef. Stories word 'vertel' in mense se gedagtes, gesprekke met hulself vind plaas oor wie hulle en andere is. Hierdie narratiewe word nie net gekonstitueer deur beskrywings van hulself en van ander nie, maar word ook gevorm deur hoe hul optree, in interaksie tree met ander en hoe hulle die lewe ervaar (Freeman & Lobovits in Friedman, 1993: 188).

Menslike dilemmas word dus gereproduseer binne sosiale kontekste en nie binne die menslike sisteem self nie. Hierdie uitgangspunt benadruk die sosiale konstruktivistiese konsep waarin die narratiewe benadering ingebed is (Semmler & Williams, 2000: 51-52). Daarom is die postmoderne diskoers wat vervolgens bespreek word die ekologie waarbinne die narratiewe benadering kan funksioneer, omdat dit kliënte toelaat om unieke stories te skep en te herskep en dit ruimte laat dat verskillende waarhede aanvaar kan word.

3.3.2 'N POSTMODERNE DISKOERS

Die postmodernisme is gekant teen vorme van definiëring en beperkings en daarom word uiteenlopende beskrywings in die literatuur gevind rakende die term "postmodernisme". Du Plooy (1998: 73) verduidelik dat postmodernisme nie gedefinieer word nie vanweë die postmodernistiese afkeer van logika, afbakening en vaslegging. Die term "postmodern" kan baie verwarrend wees en verskillende betekenis van die woord is moontlik. McLean

(1997:10) gebruik Kvale se onderskeiding om die term te verduidelik en daarmee sal volstaan word:

- postmoderniteit verwys na die postmoderne era;
- postmodernisme beskryf die kulturele uitdrukking van 'n postmoderne era; en
- postmoderne denke verwys na die refleksie of diskoers van die postmoderne era of kultuur as geheel.

Die skuif na postmoderne denke het ontplooi toe kubernetika, konstruktivisme en sosiale konstruksionisme die dominante diskoerse geword het en die vereenvoudigde betekenis van realiteit uitgedaag het soos wat die psigologie dit voorgehou het (Bertrando, 2000: 83-84). Gergen (McLean, 1997:10) beweer dat dít gelei het tot 'n postmoderne skuif binne die kultuur van die samelewing. Konstruktivisme en sosiale konstruksionisme is reeds in hoofstuk een bespreek en sal dus net ter wille van konteksplasing weer kortliks tesame met kubernetika in tabelvorm saamgevat word:

Tabel 3.2 Kubernetika, konstruktivisme en sosiale konstruksionisme

KUBERNETIKA	KONSTRUKTIVISME	SOSIALE KONSTRUKSIONISME
<ul style="list-style-type: none"> • eerste orde kubernetika verwys na 'geobserveerde sisteme' • tweede orde kubernetika ontwikkel namate mense tot die besef kom dat hulle nie sisteme objektief kan assessee nie, aangesien die observeerders deel is van die sisteem wat geobserveer word • die gebruik van die metafoor verander: metafore in die tweede orde kubernetika is ontwerpe van deurleefde ervarings • postmodernisme het populêr geraak met die bekendstelling van refleksiwiteit in tweede orde kubernetika 	<ul style="list-style-type: none"> • konstruktivisme het ontwikkel vanuit die biologiese en individualistiese perspektief en daag die idee van 'n eksterne realiteit wat geken word, uit • persepsies is nie net 'n refleksie van mense se realiteit nie, maar is ook mense se eie konstruksies en verteenwoordig die gedagte van 'die omgewing soos wat ons dit waarneem, is ons eie uitvindsel' • mense is dus aktiewe ontwerpers in die betekening van ervarings • ervarings het interpretatiewe betekenis 	<ul style="list-style-type: none"> • realiteite word gekonstrueer deur dit wat die samelewing en kultuur voorhou as die waarheid • konstituering van die self vind plaas deur dit wat die samelewing voorhou, die waardesisteme en gewoontes • klem skuif na die betekenis soos deur mense gegeneer deur kollektiewe verduidelikings en beskrywings deur die medium van taal • die skuif van konstruktivisme na sosiale konstruksionisme is 'n skuif van ervaring na 'n sosiale epistemologie
<ul style="list-style-type: none"> • tweede-orde kubernetika en konstruktivisme daag die positivistiese aanname uit dat realiteit nie geaffekteer word deur die observeerder se posisie nie 		

(vertaal en aangepas uit: McLean, 1997: 11-12)

Die linguistiese klem in al drie bogenoemde diskoerse kom sterk na vore. Dit beklemtoon nie net die linguistiese konteks wat na vore tree tydens terapie nie, maar ook die linguistiese aspek van die metodologie wat spruit uit 'n postmoderne epistemologie (Etchison, 2000: 61-67).

3.3.3 'N POSTMODERNE EPISTEMOLOGIE

Postmodernisme bevraagteken die metodologie en die oppergesag gesetel in wetenskaplike denke as die enigste betekenis van waarheid – 'n mening wat misleidend is en wat vir baie lank as dié waarheid moes dien. Hare-Mustin en Marcek (1988: 462) suggereer dat postmodernisme ewekansigheid, onsamehangendheid, onbegrensdeheid en paradoks aanvaar. Vanuit 'n sosiale konstruktivistiese perspektief word die self en die konsep van 'waarheid' of 'realiteit' gesien as 'n manifestasie van menslike interaksie wat gekonstrueer word deur kommunikasie (taal) en verhoudingsisteme (diskoers) en wat georganiseer word deur die narratief.

Dié twee aspekte van menslike interaksie, naamlik taal en diskoers, sal hiernaas bespreek word.

3.3.3.1 TAAL

Taal word deur die postmoderniste gesien as 'n meer belangrike rolspeler in menslike ervarings as tradisionele psigologie. Taal word gesien as die **vervoermiddel wat betekenis en konstruksie** bewerkstellig. Taal konstitueer die mens se wêreld en mening. Taal weerspieël nie die natuur nie, maar ontwerp die natuur soos geken deur die mens (Anderson & Goolishian, 1988: 378). Die narratiewe benadering leun veral op die volgende uitgangspunte rakende taal (Anderson & Goolishian in McNamee & Gergen 1992: 27-28):

- Menslike sisteme genereer gelyktydig taal en betekenis. Kommunikasie en diskoers bepaal die sosiale organisasie. 'n Sosiokulturele sisteem is eerder die produk van sosiale kommunikasie as wat kommunikasie die produk van sosiale organisasie is. **Die terapeutiese sisteem is dus 'n linguistiese sisteem.**

- Betekenis en verstaan is sosiaal gekonstrueer. Betekenis en verstaan word slegs bereik deur die neem van kommunikatiewe aksie en waar 'n betekenis-genererende diskoers of dialoog binne die sisteem gevoer word waarbinne die kommunikasie relevant is. **'n Terapeutiese sisteem is 'n sisteem waar kommunikasie relevant-spesifiek is in die dialoog-uitruilingsproses.**
- Enige sisteem in terapie koaliseer deur dialoog rondom 'n 'probleem'. Hierdie sisteem sal ten doel hê om taal te ontwikkel en betekenis toe te ken nie net aan die probleem self nie maar spesifiek ook tot oplossing van die probleem. In dié sin is die terapie-sisteem 'n sisteem wat homself onderskei in die ontwikkeling van ko-ontwikkelde betekenis tot 'die probleem' eerder as 'n arbitrêre sosiale struktuur, soos byvoorbeeld 'n gesin. **Die terapeutiese sisteem is 'n probleem-organiserende en 'n probleem-oplossingsisteem.**
- Therapie is 'n linguistiese gebeurtenis wat plaasvind rondom 'n terapeutiese gesprek. Die terapeutiese gesprek is 'n gesamentlike soektog en verkenning deur dialoog, 'n tweerigting uitruiling, 'n kruis-en-dwars reis van idees waarbinne nuwe betekenis konstant ontwikkel word in die rigting van oplossing van probleme. **Verandering is dus die ewolusie of die nuwe verstaan van die probleem deur dialoog.**
- Die rol van die terapeut is dié van 'n kontroversiële kunstenaar, 'n argitek in die proses van dialoogvoering, 'n persoon wat meester is in die ontwerp van 'n ruimte vir en die fasilitering van die terapeutiese gesprek. **Die terapeut is 'n deelnemer-waarnemer en 'n deelnemer-fasiliteerder vir die terapeutiese gesprek.**
- Die terapeut benut dié terapeutiese kunsvorm deur die gebruik van gespreks- of terapeutiese vrae wat ten doel het om as instrument te dien vir die ontwikkeling van ruimte en die dialoogproses. **Die terapeut gebruik vaardighede deur vrae te stel vanuit 'n *not knowing* –posisie eerder as die afdwing van vrae wat spesifieke antwoorde vereis.**
- Probleme wat in terapie gehanteer word, is aksies wat die menslike narratief uitdruk. **Probleme bestaan in taal en probleme is uniek tot die narratiewe konteks waaruit hulle ontspring.**
- Verandering in terapie is die dialogiese ontwerp van 'n nuwe narratief en open nuwe moontlikhede. Die transformerende krag van die narratiewe berus op die moontlikheid van hervertelling van gebeure in die lewe binne in 'n konteks van nuwe en verskillende betekenis. **Mense leef in en deur die narratiewe identiteite wat ontwikkel word in gesprek met ander.**

Terapie deur middel van taal geskied deur die proses van **literêre dekonstruksie** wat afhanklik is van inkonsekwentheid en kontradiksies wat na vore tree en wat alternatiewe of versteekte moontlikhede uitwys. Betekenis word deur taal geskep, maar ook nie deur taal alleen nie. Die wyse waarop taal aangewend word in 'n diskoers of gesprekswyse maak dit deel van die realiteit. Vervolgens word dié aspek bespreek.

3.3.3.2 DISKOERS

'n Diskoers is volgens Hare-Mustin (1994: 19) 'n sisteem van stellings, praktyke en institusionele strukture wat sekere waardes deel. Dit sluit linguistiese sowel as non-linguistiese aspekte in, byvoorbeeld waar dit optree as die medium waardeur spraak bekend raak (linguistiese aspek) en ook as 'n kommunikasiemedium vir kulturele praktyke (non-linguistiese aspek).

Diskoers is 'n sosiale proses vir gesprek wat plaasvind tussen mense. Kragtige diskoerse in die samelewing kan 'n vormingseffek op individue se persoonlike diskoers of self-narratief laat. Foucault wys daarop dat die modernistiese eis van waarheid 'n diskoers konstitueer wat mense ontrens. Hy wys daarop dat die psigoanalise en ander tradisionele terapie-benaderings wat kragtige diskoerse is, gebruik word om 'n spesifieke konstruk van die **self** te konstrueer: hulle diagnoseer, bied interpretasies aan, skryf behandeling voor, verander irrasionele denke, reflekteer gevoelens en identifiseer oplossings. Die narratiewe terapeut daarteenoor raak betrokke in die terapeutiese gesprek as 'n versigtige leerder wat luister na kliënte se stories deur die medium van taal (Semmler & Williams, 2000: 51-53).

Taal is 'n kragtige instrument wat gebruik word in die vorming van samelewings se houdings wanneer voorkeur diskoerse bepaal word. Diegene wat magsgosisies beklee, beheer kennis en diegene wat oor kennis beskik, word in magsgosisies geplaas waar mag en kennis verder versterk word. Mag en kennis is onskeibaar van mekaar (White & Epston, 1990: 28-30). Mag en kennis lê gewoonlik, soos wat dit vir kliënte skyn te wees, buite hul lokus van kontrole. Deur die proses van dekonstruksie (sien 3.3.5) word hierdie wanpersepsie reggestel.

Enige narratief vind binne 'n bepaalde struktuur plaas. Vervolgens sal die narratiewe struktuur bespreek word wat lig werp op die begrip vir mense se stories.

3.3.4 DIE NARRATIEWE STRUKTUUR

Die struktuur van die narratiewe voorsien 'n basiese raamwerk van begrypbaarheid vir mense in hul dag-tot-dag lewe. Dit is deur hierdie raamwerk dat mense gebeure in hul lewe wat mekaar opvolg oor tyd heen aan mekaar kan verbind in ooreenstemming met spesifieke temas. **Liniêre kousaliteit is 'n dominante kenmerk** van die narratiewe struktuur. Gebeure vind plaas in liniêre progressie waarbinne gebeure bydra tot die basis van moontlikhede vir opeenvolgende gebeure. Formele of teoretiese sisteme van analise en narratiewe analise van gebeure verskil van mekaar en kan soos volg uiteengesit word:

Tabel 3.3 Verskille tussen formele (teoretiese) vorme van analise en narratiewe analise

FORMELE (TEORETIESE) SISTEME VAN ANALISE	NARRATIEWE ANALISE
<ol style="list-style-type: none"> 1. Vestig globale weergawes van die lewe en universele verklarings van die menslike natuur wat genaturaliseerde en essensiële idees van die self konstrueer 2. Eenvoudige monografiese beskrywings van die lewe word geproduseer in 'n poging om gebeurlikhede voorspelbaar te maak. 3. Daar word gesoek na die algemene om nie deur die unieke mislei te word nie. 4. Die norm word voorop gestel en die onverwagte word onsigbaar gemaak. 5. Studies in die reproduksie van oordrag van die dominante nosie van die self en kultuur word belig. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bring teenstrydige ervarings van subjektiwiteit en gedenaturaliseerde nosies van die self na vore wat multi-gesitueerd is (m.a.w. dit is op verskillende terreine geleë) 2. Spreek tot multi-verhalende konsepte van die lewe. 3. Daar word na die unieke gesoek om nie deur die algemene mislei te word nie. 4. Belig die onverwagte en dekonstrueer die norm. 5. Geleenthede word geskep om op unieke wyse beslag te gee aan die verwerking van dominante nosies en praktyke van die self en/of kultuur.

(vertaal uit White, 1998: 1-5)

Narratiewe analise is geleë in post-strukturele denke waarbinne ekspressies en deurleefde ervarings gekonstrueer word as aksies wat bestanddele is van die lewe. Hierdie uitdrukking van subjektiewe ervarings moet verstaan word en die ware effek van hierdie uitdrukking moet die 'bewuste' deurkruis van die persoon wat betrokke is by die aksie. Dit is die ontdekking van die subjektiewe ervaring wat bydra tot '**dik**' beskrywings. **Dik**

beskrywings en **dun gevolgtrekkings** word gekontrasteer en dan met mekaar gelykgestel (sien 3.3.6.2).

Wanneer dik beskrywings en dun gevolgtrekkings gemaak word, is die terapeut en kliënt besig met terapie. Die verhalende konteks van narratiewe terapie sal hierna belig word.

3.3.5 'N POSTMODERNE BENADERING TOT TERAPIE: DIE VERHALENDE KONTEKS VAN NARRATIEWE TERAPIE

Individue leef volgens die stories wat hulle vertel. Hierdie stories is nie bloot 'n refleksie van lewenservarings nie, maar vorm en struktureer individue se lewens en is daarom gelaai met betekenis en ervaring.

Die primêre fokus in narratiewe terapie is die **uitdrukking** van die ervarings van kliënte se lewens soos deur hulself weergegee. Hierdie uitdrukkings is die weerspieëling van mense se ervarings binne die wêreld waarin hulle leef. Alle uitdrukkings van geleefde ervarings word gerugsteun deur die **persoonlike interpretasie** daarvan. Dit is deur hierdie interpretasie wat kliënte betekenis gee aan hul belewing en ervarings van die wêreld. Deur die aksie van interpretasie verkry die lewe vir hulle die betekenis wat hulle met hul saamdra. Betekenis van die ervaring bestaan nie voordat die ervaring beleef is nie.

Uitdrukkings van ervarings is eenhede van betekenis en ervaring. Mense se **uitdrukking** van die lewe, die **betekenis** en **ervarings** is **onskeibare komponente**. **Uitdrukkings konstitueer** die **inhoud** van mense se lewens en het betekenisvolle effek in terme van hoe mense hul lewens vorm of daaraan gestalte gee. Dit konstitueer die wêreld wat deurleef is en dit struktureer ervarings. Enige handeling in die lewe word gekoppel aan betekenis en is daarom voortdurend deel van die proses van interpretasie. Uitdrukkings is kultureel gekontekstualiseer en word deur die kennis en praktyke van toepassing in die kultuur bepaal (Semmler & Williams, 2000: 51-53; White & Epston, 1990: 27).

Om sin en **betekenis** aan ervarings te gee, is 'n **verhoudingsaangeleentheid**. Alle interpretasie van handeling geskied binne 'n raamwerk van verstaanbaarheid en moet binne die konteks van ervarings van soortgelyke aard geskied. Dit bring spesifieke

aangeleenthede van mense se lewens in verhouding tot mekaar. Mense deel met mekaar betekenis wat vir hulle relevant is en wat ook gedeel word deur die gemeenskappe waarbinne hulle hul bevind. Binne dié konteks word lineariteit sonder uitsondering opgeroep aangesien mense se ervarings geleë is in progressies van gebeure wat ontvou oor 'n periode van tyd. Liniêre kousaliteit is 'n oorheersende kenmerk van die narratiewe struktuur. Gebeure vind plaas in liniêre progressie waarbinne elke gebeurlikheid 'n bydrae lewer tot die grondslag van opeenvolgende gebeure.

Mense gee deur middel van uitdrukking rigting aan hul lewe. Dit is ook die manier waarop hulle hul lewe vorm en herstruktureer. Uitdrukkinge kan nie gesien word as 'n statiese reproduksie van sekere ervarings nie en kan daarom nie beskou word as 'kaarte van die terreine van die lewe' nie, ook nie as 'refleksies van die lewe soos wat dit geleef word' nie, ook nie as 'spieëls van die wêreld' nie en ook nie as 'perspektiewe op die lewe' wat afsydig staan van dit wat gebeur nie. Alle gebeure vind plaas binne bepaalde strukture. Vanuit hierdie strukturele kontekste word stories vertel en hervertel – ook in die terapeutiese situasie (White, 1998: 1-3). Stories besit die volgende kenmerke: 'n begin, 'n konflik en 'n tentatiewe oplossing vir die konflik. Die tentatiewe oplossing is daarin geleë om die selfkonsep of identiteit te verander ten einde ewililibrium te bewerkstellig tussen die triadiese kragte afkomstig vanuit die omgewing, die organisme se gedragsrepertoire en die selfkonsep (Ziller, 2000: 265-266).

Kliënte deel die **dominante storie** van hul lewe in terapie. Die dominante storie is 'n **probleemdeurdrenkte** storie – dit filtreer probleemvrye ervarings uit die persoon se geheue en vertroebel persepsies rakende ervarings. Soos ervarings, wat nie aanpas by die dominante storie nie, uitgefiltreer word, word die drade van hoop, vindingrykheid en bekwaamheid uitgeskakel uit die beskrywing wat persone oor hulself het (Freeman & Lobovits in Friedman, 1993: 188). Dit laat die persoon arm aan positiewe kenmerke soos innerlike sterkte en moed en maak daarop aanspraak dat die persoon 'n probleem het. Die kenmerk van die narratiewe benadering is geleë in die credo: Die persoon is nie die probleem nie, **die probleem is die probleem** (O'Hanlon, 1994: 23).

'n Narratiewe benadering het ten doel om deur die proses van **kollaboratiewe herouteuring** die kliënt se **selfnarratief** te herskryf na 'n meer **bevrydende en positiewe storie – die alternatiewe storie**. Ziller (2000: 265-266) wys daarop dat wanneer 'n storie oor die self vertel word, die selfnarratief in essensie die selfkonsep is

wat oor tyd heen gevorm is. Die selfnarratief = selfkonsep x tyd. Die alternatiewe storie is in teenreaksie op die dominante probleemdeurdrenkte storie (McLean, 1997:17) en gerig op die herouteuring van die selfnarratief. Die herouteuringsproses behels dat kliënte hul identiteit skei van die probleem deur die proses van 'n **eksternaliseringsgesprek**. Deur die proses van eksternalisering kom kliënte tot kennis dat die probleem nie te wyte is aan persoonlike tekortkominge nie, maar eerder toeskryfbaar aan kulturele aannames. Dit mobiliseer kliënte se energie om die probleem uit te daag (Semmler & Williams, 2000: 51-52). Die fokus verskuif dan na die soeke na 'n **unieke uitkoms** deur vorige **onherkenbare keuses** te oorweeg. Unieke uitkomst is **onopgemerkte uitsonderings** op die dominante storie wat 'n ontsnaproete kan ees na 'n alternatiewe gebied in die kliënt se lewe wat nog nie vantevore deur die kliënt raakgesien of ontgin is nie.

White gebruik Bateson se idee van 'n **kaart** deur te suggereer dat 'n storie vergelyk kan word met 'n kaart wat **oor tyd heen uitgebrei (die konteks)** word (Durrant & White, 1992: ii). Bateson verduidelik dat alle kennis van en oor die wêreld oor tyd heen gestoor word in verskillende breinkaarte (*mental maps*) wat uiteenlopende verduidelikings en interpretasies oor realiteit kan verskaf. Hy is van mening dat alle inligting 'nuus van verskille' is en ten einde verandering te bewerkstellig, alle gebeure oor tyd heen aangeteken moet word. Bateson se teorie van **negatiewe verduidelikings** en **beperkings** is ook deur White geïnkorporeer. In plaas daarvan om te soek na 'n oorsaaklike verduideliking vir probleme, verskaf negatiewe verduidelikings antwoorde en oplossings vir dit wat kliënte beperk ten einde alternatiewe aksie te neem. Volgens White is daar **twee vorme van beperkings**. McLean (1997:17) gebruik Zimmerman & Dickerson se interpretasie daarvan om dit te verduidelik: (i) **oortolligheid** of oorbodigheid wat beteken dat die kliënt sekere beperkende menings of beskouings het, soos 'n òf-òf denkwys (... dit is òf dit òf dit ... – die kliënt kan nie besluit nie); en (ii) **terugvoering** wat 'n onbehulpsume sirkulêre responspatroon omvat of tot gevolg het (die kliënt dink en reageer in sirkels).

Dekonstruksie is die proses waardeur die probleemdeurdrenkte narratief wat die dominante storie in kliënte se lewens geword het, geanaliseer en uitmekaar gehaal word.

Michel Foucault, 'n Franse historikus, het nagedink oor die gesegde dat die geskiedenis deur die oorwinnaars vertel word. In Frans beteken die woord "storie" letterlik

'geskiedenis'. Foucault het toe begin om 'n geskiedenis te selekteer wat gerasionaliseer is om mag te regverdig. Hy het deur argiewe begin soek na verlore dokumente wat die dominante storie kon weerspreek. Daarna het hy primêr gefokus op geestesversteurings en medisyne asook die ontwikkeling van institusionele regeringstelsels van dissipline. Sy mikpunt was nie om die 'regte' storie te vertel nie, maar eerder **hoe dit reggestel kan word** deur aandag te skenk aan die persoon of groep se behoefte wat daaruit ontstaan het (Pinkus, 1996a: 1-2*). Foucault huldig ook die mening dat mag as sulks nie werklik bestaan nie, maar dat dit eerder 'n konstruksie is wat slegs in taal bestaan en dat mag gevolglik gedekonstrueer sou kon word deur middel van taal (White & Epston, 1990: 1). Jacques Derrida het by hierdie idee aangesluit deur aan te toon dat dekonstruksie 'n kruising is tussen die woorde 'destruksie' en 'konstruksie' en derhalwe die moontlikheid besit dat enige storie ontrafel kan word totdat dit sigself weerspreek (Pinkus, 1996b: 1-3*).

Michael White en David Epston het die idee van Foucault oorgeneem na die arena van die psigoterapie en begin soek na episodes of geleenthede uit die kliënt se verlede wat die huidige dominante storie sou weerspreek. Hulle het die idee van Derrida gebruik om stories te ontrafel totdat dit hulself weerspreek (White, 1991: 121-122).

Dekonstruksie in terapie ondersoek die **alternatiewe betekenis** agter die kliënt se storie ten einde ander moontlikhede (uitkomst) vir verandering daar te stel. Narratiewe terapie benut dekonstruksie ten einde die betekenis van taal, die mag en kennis te analiseer wat die gebruik van alternatiewe taal tot die dominante storie beperk.

3.3.5.1 DEKONSTRUKSIE VAN DIE NARRATIEF

White verduidelik aan die hand van navorsing gedoen deur Bruner oor die gebruik van die literêre teks om te beskryf hoe mense 'n narratief ontwikkel ten einde betekenis vir hulself daar te stel. Bruner (Hart, 1995: 181) verduidelik dat daar gedeelde landskappe is in terme van aksies en bewustheid in persoonlike narratiewe. Landskappe van aksies omvat gebeure, opeenvolging van gebeure, tyd en intriges. Landskappe van bewustheid verwys na betekenis en interpretasies wat aan ervarings toegeskryf word. Bruner se idee oor gedeelde landskappe kan in terapie gebruik word om verbande te trek tussen aksies en bewustheid sodat verbande en kontinuïteit in kliënte se stories geskep kan word. Die

volgende tabel (3.4) dui die verskille aan tussen landskap van aksie en landskap van bewustheid:

Tabel 3.4 Landskap van aksie en landskap van bewustheid

LANDSKAP VAN AKSIE	LANDSKAP VAN BEWUSTHEID
<p>Bestaan uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gebeure wat aanmekeer geskakel kan word • spesifieke volgorde deur die temporale dimensie: verlede, hede en toekoms en • volgens spesifieke komplotte gestruktureer • die leser van die storie (teks) kan die temas sien ontvou. 	<p>Word saamgestel uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • die interpretasies van die karakters in die storie • fokus op die betekenis afkomstig van die karakter(s) soos wat dit ontvou deur die landskap van aksie • persepsies, denke, spekulasie, realisering en gevolgtrekkings domineer dié landskap

(saamgestel uit White, 1991: 123-124)

Mense leef hul lewe volgens die verhaal van die landskap van aksie en die landskap van bewustheid. Vrae wat gevra word oor die landskap van aksie en landskap van bewustheid skep geleentheid tot herouteuring van die probleemdeurdrenkte storie.

Die narratiewe metafoer word deur White gebruik om gebeure of elemente van 'n storie wat oor tyd heen ontwikkel het, te visualiseer wat kan lei tot unieke uitkomst. Binne die terapeutiese konteks is daar verskeie voordele aan die gebruik van die narratiewe metafoer verbonde. **Die narratiewe metafoer vervang die probleemdeurdrenkte storie wat as basis dien vir die geleefde ervaring en impliseer dat daar reeds 'n alternatiewe storie teenwoordig is.** Die rol van die terapeut is om konteks te skep waarbinne herouteuring kan plaasvind (McLean, 1997: 18; White, 1991: 123-124).

3.3.5.2 DEKONSTRUKSIE VAN MAG EN KENNIS

Die analise van mag en kennis deur Foucault het White gerig in sy benadering om 'n oplossing te vind vir die wyse waarop mense 'n alternatiewe storie kan skryf vir hul lewe. Foucault wys daarop dat mense onderworpe is aan die invloed van mag en dat die "waarheid" soos wat dit aan mense voorgehou word, hul lewens en verhoudings vorm en selfnarratiewe skep (White & Epston, 1990: 19). Hierdie narratiewe dra nie net by tot individue se beskrywing van hulself nie, maar vorm ook toekomstige ervarings. Hierdie

dominante narratiewe weerhou die moontlikheid van ander oplossings en alternatiewe stories (White & Epston, 1990: 18-20).

Foucault suggereer dat kritiek teen die dominante kennis na vore tree wanneer die stryd en konflik wat geassosieer word met die diskwalifiserende kennis, ontdek word. Narratiewe terapie is daarom gebaseer op die oortuiging dat daar altyd geleefde ervarings of stories is wat die dominante storie, waarin die individu van mag gestroop word, kan uitdaag en dat dit die begin van 'n alternatiewe storie kan wees. Praktyke van mag word ontmasker deur die gebruik van eksternaliseringsgesprekke wat dit vir kliënte moontlik maak om die diskoerse van mag in hul lewens uit te daag (McLean, 1997:19).

3.3.6 'N NARRATIEWE TERAPEUTIESE GESPREKSTRUKTUUR

'n Narratiewe terapeutiese gesprek verwys na 'n gesamentlike strewe tussen terapeut en kliënt om deur dialoog te poog om die probleem te verstaan en te ontgin (Anderson & Goolishian in McNamee & Gergen, 1992: 29). Die gesprek vind plaas binne die **kollaboratiewe taalsisteembenadering**. Hierdie benadering kan verduidelik word aan die hand van die **karaktertrekke** wat eie is aan hierdie benadering.

3.3.6.1 DIE KARAKTERTREKKE VAN 'N KOLLABORATIEWE TAALSISTEEMBENADERING

Die kollaboratiewe taalsisteembenadering het die volgende kenmerke:

- Alle **menslike sisteme** is taal- en betekenis-genererende sisteme wat van die veronderstelling uitgaan dat betekenis saam met ander geskep word.
- 'n **Terapiesisteem** is 'n voorbeeld van 'n betekenis-genererende sisteem waartydens terapeut en kliënt saam betekenis genereer.
- Enige **terapiesisteem** sentreer rondom 'n 'probleem'.
- Die deelnemers tydens terapie, dit sluit die terapeut en kliënt(e) in, word genoem **probleemorganiserende en probleemoplossingsisteme** (Anderson & Goolishian, 1991:4).

Vir die navorser is dit duidelik dat die inhoud en gebruik van taal onlosmaaklik deel is van 'n **ontdek-, beskryf- en herskryfproses** in die **terapeutiese proses**.

3.3.6.2 TERAPEUTIESE PROSES

Terapie is 'n proses. Die terapeutiese proses vanuit 'n narratiewe benadering kan soos volg verduidelik word:

- Die terapeutiese proses is geleentheid waartydens terapeutiese gesprekke plaasvind en waar terapeut en kliënt **met** mekaar praat.
- Dit is 'n gesamentlike proses waartydens die 'probleem' **ontdek** word en die 'oplossing' deur die kliënt **beskryf** word.
- Die terapeut **gesels** met kliënt oor hul kommer, **leer** hul uitgangspunt ken en **ontwerp** gesamentlik **nuwe betekenis, 'n nuwe narratief** en **'n nuwe werking**.
- Die **gespreksvrae** beklee 'n sentrale posisie tydens die gesprek.
- Hierdie vrae word altyd vanuit 'n **not knowing**-benadering gevra (Anderson & Goolishian, 1991: 4).

White (1998: 3) bied die volgende aan as die inhoud van narratiewe terapie soos wat dit vergestalt tydens die terapeutiese proses. Die navorser gee telkens in hakies haar eie interpretasie van waar dit tuis hoort in die ontdek-, beskryf- of herskryfproses.

- Opsies vir die verhalings en hervertel van, die voordra en hervoordra van die voorkeurstories van mense se lewens (ontdek, beskryf en herskryf).
- Die voorhou van die unieke, die teenstrydige, die toevallige en by tye die afwykende gebeure in mense se lewens as alternatiewe aanbieding (herskryf).
- Die herevaluering en reproduksie van geskiedenis deur die alternatiewe van lewenservaring aan te bied – herevaluering en reproduksies wat 'wysheid deur refleksie' oproep (ontdek en herskryf).
- 'n Ondersoek na alternatiewe kennis en vaardighede wat uitdrukkings belig en die identifisering van die kulturele geskiedenis en stand van kennis – dit dien dikwels as die ondergeskikte kennis en vaardighede van kultuur (ontdek).
- 'n Ondersoek na die voorstelle van dit wat geassosieer word met die besonderhede van aksies wat die alternatiewe kennis en vaardighede van die lewe dien (ontdek).
- Dik beskrywings wat 'n appèl maak op die bewustelike in mense en wat 'n verduideliking bied vir die redes vir hul aksies; die invokasie van nosies van

begeerte, grille, luim, doelstellings, hoop, intensie, doelwitte, motief, aspirasie, passie, besorgdheid, geloof, fantasie, toewyding en geneigdheid (beskryf).

- Ryk beskrywings in dié sin dat die alternatiewe stories wat mense aanbied, verbind kan word met die stories uit hul verlede – 'n skakeling van stories oor 'n periode van tyd heen in die lewe van mense (ontdek, beskryf en herskryf).
- Ryk beskrywings wat voorsiening maak vir die skakeling met alternatiewe stories uit mense se verlede en hede met die stories uit die lewe van andere – 'n koppeling van stories tussen mense se lewens ooreenkomstig gedeelde temas wat verband hou met doelwitte, waardes en toewyding in die algemeen (ontdek en beskryf).
- Ryk beskrywings wat kontekste struktureer vir die vertelling en hervertelling, en vir die hervertelling van hervertellings (beskryf en herskryf).
- Prosesse wat hierdie dik of ryk beskrywings vestig as die basisse vir ekspressies, vir voorstellings, vir voordragte en vir die vertellings wat volg (ontdek en herskryf).

Die kliënt en terapeut het 'afgebakende' rolle tydens bogenoemde prosesse in dié sin dat die kliënt die kenner is terwyl die terapeut funksioneer vanuit 'n *not knowing* benadering.

3.3.6.3 ROL VAN DIE TERAPEUT

Die **terapeut se rol** tydens die terapeutiese gesprek vanuit die kollaboratiewe taalsisteembenadering kan soos volg beskryf word:

- Die kundigheid en verantwoordelikheid van die terapeut is daarin geleë om 'n **ruimte te skep** in die terapeutiese proses waarbinne die terapeutiese gesprek kan plaasvind en om die proses te **fasiliteer**.
- Dit is 'n **non-intervensionistiese** posisie.
- Dit is 'n posisie waarbinne die terapeut ook die risiko moet loop om te **verander** (Anderson & Goolishian, 1989: 4).

3.3.6.4 KLIËNT SE ROL

Kliënte is die kenners van hul lewe. Oplossings vir probleme is in hulself opgesluit. Gergen (1985: 271) konstateer dat vanuit 'n sosiaal-konstruktivistiese beweging denke 'n vorm van 'n sosiale mite is. Die selfkonsep word van die denke verwyder en binne die

sfeer van die sosiale diskoers geplaas. Mense skep – en herskep – hulself deur die voortdurende realiteite van hul bestaan. Deur strategiese manipulasie speel kliënte dikwels 'n rol waarin hulle die meeste gewin vir hulself genereer – al is die wins ook negatief. Kliënte speel dus 'n aktiewe rol in die terapeutiese proses waartydens inligting na vore gebring word vir ontdekking, beskrywing en herskrywing.

3.3.7 KRUISKULTURELE NARRATIEWE TERAPIE: *JUST THERAPY*

Om in 'n taal anders as die moedertaal te kommunikeer en om verskillende kulture in terapie te verteenwoordig, kan maklik tot misverstande lei. In Nieu-Seeland waar narratiewe terapeute ten nouste gemoeid is met terapie aan die Aborigenes en Maori's is *Just Therapy* as 'n reflekerende benadering tot terapie ontwikkel. *Just Therapy*:

- is aanduidend van 'n regverdige, eenvoudige (*just*) benadering tot terapie waar geslag, kulturele, sosiale en ekonomiese kontekste in ag geneem word en
- poog ook om terapie te 'demistifiseer' sodat terapie wyer gepraaktiseer kan word deur ander persone wat oor die nodige vaardigheid beskik vanuit hul gemeenskapservaring of kulturele kennis. Hierdie persone mag oor akademiese tekorte beskik, maar mag oor die vermoë beskik om daadwerklike verandering in ander mense se lewens aan te bring.

Just Therapy poog verder om die essensie van terapie te ontgin tot die manier waarop mense betekenis gee aan ervarings en die manier waarop hulle realiteite skep. Webbe van betekenis word dus hieruit geskep – weg van probleemgesentreerde stories van pyn na stories van oplossing en hoop (Waldegrave, 1990: 10).

Hierdie benadering bied 'n moontlikheid van kulturele vennootskappe in terapie: 'n kulturele verteenwoordiger, na wie verwys kan word as 'n kulturele vennoot, wat kan verstaan volgens die betekenis wat aangebied word; asook 'n kliniese vennoot, wat die psigologiese kenniskomponent verteenwoordig. Beide vennote moet mekaar as gelykwaardige vennote respekteer. Hierdie benadering tot terapie kan daartoe lei dat kulturele konsultante met verloop van tyd kliniese kennis kan bekom en die kliniese konsultant sensitiwiteit en verskille wat in die kultuur van toepassing is, kan leer. Waldegrave (1990: 35) sê in hierdie verband tereg:

*A Maori can always learn to be a psychologist,
but a psychologist cannot learn to be a Maori.*

Vir die doeleindes van hierdie studie word die slagoffers as kulturele vennote gebruik. Daar word na hulle verwys as die ko-terapeute in hierdie studie. Slagoffers van seksuele mishandeling verteenwoordig ook 'n unieke kultuurgroep wat nie impliseer dat hulle geëtiketteer word nie, maar eerder dui op 'n groep met eiesoortige belewenisse wat mekaar op die terrein van seksuele mishandeling verstaan.

Ten einde nie net die dilemma van nie-moedertaal kommunikasie te sistap nie, maar ook die moontlikheid van misverstande rondom stories wat aangebied word te minimaliseer, sal daar van narratiewe metodes in terapie gebruik gemaak word deur kreatiewe benaderings tot terapie te gebruik – dit is geleenthede waar kliënte op ander maniere, as slegs in woorde, betekenis kan uitdruk. Rojas, Montgomery en Tovar (1999: 175) verduidelik dat stories in woorde nie die enigste manier van verstaan is nie, maar dat dimensies in dans, aanraking, ruik, verf, werk of net die samesyn tussen terapeut en kliënt ook kan instaan as verteenwoordiging van verbale gesprekke.

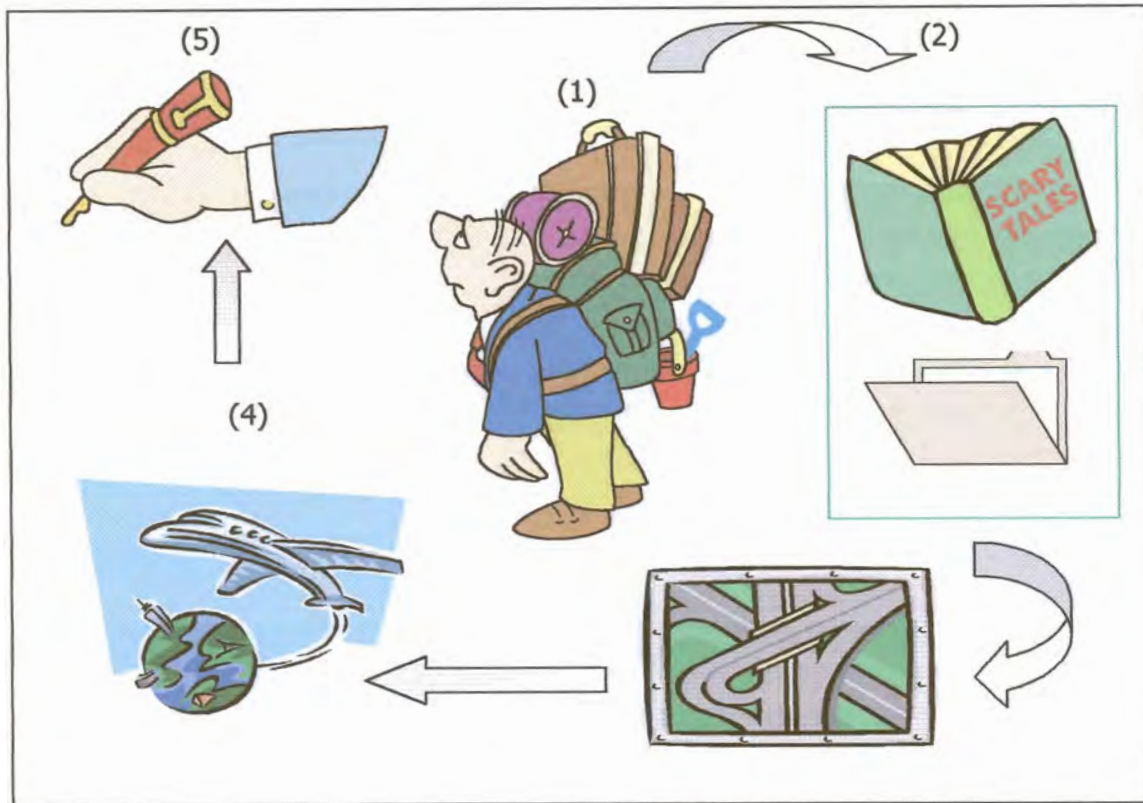
3.3.8 DIE DEKONSTRUKSIE VAN DIE NARRATIEF BY SEKSUEEL MISHANDELDE ADOLESSENTE

Persone wat seksueel mishandel is, staan in die omgangstaal bekend as die **slagoffers** van seksuele mishandeling. Hierdie term is beperkend en etiketterend. Odendal, *et al.*, (1994: 951) definieer die term "slagoffer" soos volg: 'n Persoon wat as gevolg van 'n ander se belange, hartstogte, ensovoorts, moet ly of deur iets getref word, wat dit moet ontgeld. Die woorde 'ander se belange', 'ly' en 'ontgeld' dui die aard van 'getref word' aan en dat die persoon geen keuse daarin het of gehad het nie. **Lyding is altyd ter sprake in 'n slagoffer se lewe.**

Die volgende storie vertel die verhaal van dekonstruksie van die narratief by seksueel mishandelde persone soos tydens hierdie studie gebruik:

Figuur 3.3 Die storie van dekonstruksie van die narratief by seksueel mishandelde persone

- (1) Persoon meld aan by terapeut belaa met die probleem en subnarratiewe wat ontstaan het oor tyd heen (3.3.7.1).
- (2) Probleem word geëksternaliseer en in 'n lêer: *Modus vivendi*, geplaas tesame met ander stories van ander slagoffers (3.3.7.2).
- (3) Die invloed wat die probleem op die persoon se lewe het asook subnarratiewe wat 'n rol speel, word ontgin (3.3.7.3).
- (4) Unieke uitkomst word gesoek – ook belig vanuit die stories van ander oorwinnaars (3.3.7.4).
- (5) Die alternatiewe storie word geskryf om te vertel wat die persoon se invloed op die probleem sal wees (3.3.7.5).

Die verskillende komponente van die storie hierbo beskryf, word nou verder toegelig.

3.3.8.1 AANMELDING VAN DIE PROBLEEM

Wanneer 'n kliënt aanmeld vir terapie is dit aanduidend van 'n keuse wat gemaak word van 'ek wil nie meer ly nie'. Die terapeut kan, deur fasilitering, binne die terapeutiese proses vir die kliënt 'n ruimte skep om die probleem vanuit 'n nuwe perspektief te hanteer. Die probleemdeurdrenkte stories wat vertel word, verduister, maskeer en

verbloem kliënte se ware identiteit. Hulle (die kliënte) is self die probleem. Kliënte is gefokus op die probleem en die subnarratiewe wat daaruit voortvloei. Wanneer kliënte dan aandag gee aan dit wat in hul lewe skeefgeloop het, neem die probleem sulke afmetings aan dat kliënte se persepsies as't ware benewel word. Dit lei tot selektiewe aandag en herroeping van inligting wat nie by die dominante storie inpas nie. Stories wat mense negatief belig het, het 'n ongunstige effek op die vorming van denke en gedrag. Hoe langer die tydsverloop waarin aandag gerig word op hierdie disfunksie of defek, hoe sterker word die negatiewe fokus (Freeman, *et al.*, 1997: 47-48).

Negatiewe aandag, gedagtes en gedrag het die neiging om die probleemdeurdrenkte storie te voed en in stand te hou. Hierdie stories vertel leuens aangaande die probleem en die probleem vertel leuens oor innerlike sterktes, eie waardigheid, drome, hoop en die toekoms.

Die leuens van die probleem moet dus blootgelê en ontmasker word. Dit geskied deur die proses van eksternalisering.

3.3.8.2 EKSTERNALISERING

Eksternalisering van die probleem van die persoon as persoon beteken dat die probleem is die probleem, nie die persoon nie – met hierdie stelling word probleme nie net geskei van die persoon nie, maar word daar ook erkenning gegee aan die krag wat in probleme gesetel is. Probleme vorm mense se lewens: hoe hulle leef, dink, optree, wat hulle doen, wanneer hulle wat doen, hoe hulle oor hulself dink, hoe hulle oor die wêreld dink – dit gee gestalte aan mense se eie identiteit. Deur een van die bekendste tegnieke, eksternalisering, in narratiewe terapie te gebruik, kan terapeute nie slegs erkenning gee aan die krag van etikette nie, maar ook voorkomend optree en verhoed dat kliënte in kontinue gehegtheid met die probleem saamleef (O'Hanlon, 1994:24).

Ten einde kliënte se stories te dekonstrueer, moet die probleem waarvoor terapie benodig word, geobjektiveer word. Hierdie objektivering lei daartoe dat kliënte deelneem aan eksternaliseringsgesprekke oor dit wat vir hulle problematies is eerder as internaliseringsgesprekke waar hulle self die probleem is. Eksternalisering bied kliënte die geleentheid om die probleem as probleem te leer ken (White & Epston, 1990: 39-40).

Deur die proses van eksternalisering word kliënte ook erken as die kenners van hul lewe – die terapeut is slegs die fasiliteerder wat saam met die kliënt **verkenning doen** oor die probleem. Die terapeut werk altyd vanuit 'n *not knowing*-benadering. Foucault (Bertrando, 2000: 83-89) wys daarop dat die terapeut vanuit die vraagstellingsposisie wat beklee word, in sigself oor mag beskik. Terapeute moet hulself daarop toelê om 'n oopgesprek-benadering te volg wat beteken dat die verstaan, verduideliking en interpretasie tydens terapie nie beperk moet word deur vorige ervarings of teoreties-geformuleerde waarhede nie. Die terapeut is geheel en al afhanklik van 'n verduideliking soos verskaf deur die kliënt (Anderson & Goolishian in Gergen & McNamee, 1992: 28-30).

Eksternaliseringsgesprekke word geïnisieer deurdat kliënte gevra word om die gevolg of effek van die probleem op hul lewe weer te gee. Dit kan die invloed en gevolge op die volgende tereinne van hul lewe insluit: emosioneel, gesin/familie, interpersoonlike en portuurgroepsverhoudings, sosiaal en in die werksfeer met spesiale klemplasing op hoe dit hul idee oor hulself beïnvloed en gevorm het asook die verhoudings waarin hulle staan (White, 1991: 29).

Eksternaliseringsgesprekke is dekonstruktiewe gesprekke in dié sin dat dit:

- 'n herbenaming van die dominante intriges van mense se lewens fasiliteer;
- mense aanmoedig om in hul lewe en verhoudings die werklike effek van sekere waarhede van identiteit te beskryf asook die verhoudingspraktyke wat met hierdie waarhede geassosieer word of wat daarmee verband hou;
- mense help met die evaluering van die effek wat hierdie waarhede en praktyke op hul lewens en verhoudings het; en
- mense help om alternatiewe en voorkeur-identiteitsaansprake te vestig asook alternatiewe voorkeurpraktyke ten opsigte van die self en van verhoudings te bloot te lê (White, 1986: 59-63; White, 1998: 1-2).

Eksternalisering bring die probleem in 'n ander identiteit na vore. Personifikasie van die probleem of die toesegging van 'n narratiewe metafoor skei die persoon van die probleem. Kliënte kan die probleem dan op indirekte wyse hanteer. Die gebruikswaarde van die narratiewe metafoor of die gebruik van personifikasie as teenvoeter vir die probleem is in die volgende geleë:

- Mense is wesens wat interpreteer en is aktief betrokke in die interpretasie van hul ervarings namate hulle hul lewe deurleef. Hulle word hul eie storie.

- Dit is nie vir mense moontlik om ervarings binne 'n vakuum te interpreteer nie. 'n **Raamwerk** van verstaanbaarheid is nodig vir enige interpretasie van deurleefde ervarings.
- Sodanige raamwerk verskaf die **konteks** vir die ervarings van mense se lewens en maak die toeskrywing van betekenis moontlik.
- Die bekommernisse wat mense aflei tydens interpretasie het **reële effek** op die vorming van hul lewens en op elke tree wat hulle in die lewe gee. Hierdie interpretasies is dus nie neutraal in hul effek op mense se lewens nie, maar het 'n **saambindende funksie**.
- Die **selfnarratief** of persoonlike verhaal verskaf die vernaamste raamwerk vir verstaanbaarheid van 'n deurleefde ervaring.
- Die selfnarratief word nie **radikaal** in die kliënt se kop bedink nie. Dit word eerder onderhandel of vervaardig binne verskeie gemeenskappe van mense en binne die institusies van die toepaslike kultuur.
- Die selfnarratief verleen **struktuur** aan kliënte se ervarings. Dit is die selfnarratief wat bepaal watter aspekte van kliënte se repertoire van deurleefde ervarings geselekteer sal word vir ekspressie.
- Die selfnarratief is bepalend vir die **vorm** waarin kliënte uitdrukking sal gee aan spesifieke aspekte van deurleefde ervarings.
- Dit is die **verhale** van kliënte se lewe wat hul lewe vorm of konstrueer.
- Kliënte se lewens is **multi-verhalend**. Geen enkele lewensverhaal kan losstaan van dubbelsinnigheid en kontradiksie nie. Geen enkele persoonlike verhaal of selfnarratief kan al die gebeurlikhede van die lewe omvat nie.
- In dieselfde mate waartoe kliënte se lewens multi-verhalend is, is dit ook **multi-gemotiveerd**.
- Om **sinvol** te lewe, vereis dat kliënte betrokke sal wees by die **versoening** tussen die dominante verhaal en die sub-stories van hul lewens (Freedman & Combs, 1996: 22-35; White, 1998:3).

Deur die proses van dekonstruksie waarin kennis gemaak word met die probleem, en die probleem van die persoon geskei word, word die moontlikheid geskep om die invloed van die probleem op die persoon te ontdek. Dekonstruksie dra daartoe by dat dit die gebruik van die narratiewe metafoer uniek maak in dié sin dat die kliënte bemagtig word om bo die probleem uit te styg en in 'n nuwe verhouding daartoe te staan.

Aangesien hierdie 'n kruiskulturele studie is en kliënte vanuit ander kulture moeite mag ondervind met die eksternaliserings**gesprek**, sal daar ook van ander erkende narratiewe metodes gebruik gemaak word om te help met die eksternaliseringsproses. Volgens die literatuur wat geraadpleeg is, word hierdie metodes nie tradisioneel gebruik as deel van die eksternaliseringsgesprek nie, maar wel op terapeutiese vlak. Hierdie metodes kan enige van die volgende insluit:

- kliënte kan gevra word om 'n collage te maak wat die invloed van die probleem op hul lewe uitbeeld;
- kliënte kan die probleem teken;
- kliënte kan in digvorm die probleem bekend stel; en
- kliënte kan enige ander beskikbare manier aanwend om gestalte te gee aan die probleem (sien ook 3.2.3.2).

Die geëksternaliseerde probleem sal daarna in 'n lêer: *Modus vivendi* geplaas word om versterking aan die idee 'die probleem is die probleem' te gee. ***Modus vivendi* beteken in letterlike terme die skikking tussen twee botsende partye.**

3.3.8.3 ONTGINNING VAN DIE INVLOED VAN DIE PROBLEEM OP DIE KLIËNT

Probleme beskik oor mag in dié sin dat probleme mense beperk in die uitlewing van hul menswees. Foucault het in sy studie aangetoon dat mag nie net beperkende krag het nie, maar dat die sentrale meganisme daarvan geleë is in produsering – kliënte se lewens word saamgestel deur hierdie vorm van mag. Die praktyke van hierdie vorm van mag dring deur en fabriseer hul lewens tot in die diepste dimensie daarvan: gebare, begeertes, gewoontes, liggame – dit word hul mondering na buite (White & Epston, 1990: 20). Die effek van die probleem word dus oor die hele spektrum van die kliënt se lewe heen nagespeur.

Die probleem as sulks veroorsaak nie dat die kliënte sekere gedrag openbaar nie, maar die mag geleë binne die probleem beïnvloed hulle, nooi hulle uit, vertel hulle, probeer hulle oortuig of gebruik skelmstreke om hulle te oortuig om sekere dinge te doen (O'Hanlon, 1994: 26).

Die **mag van probleme** is egter daarin geleë dat die bron van die mag dikwels onsigbaar is vir diegene wat die meeste daardeur geraak word. Kliënte word geïsoleer in hul ervaring van onderwerping aan die probleem. Hulle glo dat húl probleem die grootste en die enigste is wat bestaan – met ander woorde die kenniskomponent is foutief, want dit wat hulle **glo**, is nie werklikheidsgetrou nie. Mense geaffekteer deur probleme:

- plaas hulself onder die soeklig en aanvaar dat hul (negatiewe) beoordeling van hulself normaal is;
- glo dat hulle altyd die voorwerp van waarneming of beskouing is al dan nie, en aanvaar dat dit altyd die tendens is;
- word aangespoor om voortdurend hulself te evalueer, om hulself te polisieer, om aan hul liggame en siele te 'werk' en om hulself te smee deur gedwee voor te kom en alles te aanvaar. Mag is outonoom tot die mate waarin diegene wat andere tot onderhorigheid dwing op húl beurt die instrumente van mag is (White & Epston, 1990: 20).

Hierdie kollaborasie van mag wat in probleme gesetel is, is egter selde 'n bewustelike fenomeen. Die mag wat oorheers, is **gemaskeer** en **verbloem** en tree op in 'n status van waarheid. Kliënte rig dus hul lewens onwetend op 'n illusie wat nie met die werklikheid tred hou nie. Indien dit waar is dat mense nie die probleem is nie, dan beteken dit dat daar wel 'n spesifieke verhouding tot die probleem bestaan. Dit hou die implikasie in dat die verhouding kan verander. **Unieke uitkomst** baan die weg om in 'n ander verhouding tot die probleem te staan.

3.3.8.4 UNIEKE UITKOMSTE

Die herouteuring van lewens en verhoudings is moontlik slegs indien terapeut en kliënt die probleem in 'n eie identiteitsvorm kon leer ken deur kollaboratiewe konstruksie en dekonstruksie van die probleem. Dekonstruksie van die probleemdeurdrenkte storie beteken dat die outeurskap reggestel moet word. Veelvoude van interpretasies rakende die probleem is moontlik. Unieke uitkomst tree na vore nadat die probleem geëksternaliseer is. Merscham (2000: 282-283) wys daarop dat unieke uitkomst na vore tree wanneer die persoon nie meer deur die probleem oorskadu word nie. Tydens terapie word daar nuwe betekenis aan die unieke uitkomst gegee, sodat dít die dominante storie in die persoon se lewe word. Unieke uitkomst is dus alternatiewe vorme wat van die

dominante storie verskil en wat binne die historiese konteks van die persoon se geleefde ervarings geplaas word. Vanuit die unieke uitkomst word 'n alternatiewe storie deur middel van herouteuring gekonstrueer. Kliënte neem dus op hierdie stadium outeurskap van die probleem oor en oefen hiervandaan invloed op die probleem uit.

Tydens hierdie studie sal die lêer: *Modus vivendi* ook oopgemaak word ten einde lig te werp op die unieke uitkomst soos geskryf deur ander persone wat voorheen dergelike ervarings deurgemaak het en as oorwinnaars anderkant uitgekome het – die *survivors*. Hierdie idee word in die volgende paragrawe verder toegelig.

3.3.8.5 DIE INVLOED VAN DIE PERSOON OP DIE PROBLEEM

'n Teenkomplot of alternatiewe storie tot die probleem uitoorlê die probleem en beteken dat daar in letterlike terme 'n nuwe storie geskryf word – 'n storie wat dui op die begrensde plek of verlaagde status wat die probleem in die toekoms sal aanneem en wat die persoon se verhouding tot die probleem sal wees. Die teenkomplot word dus **verdik** en die komplot **verdun**. 'n Nuut ontwikkelde storie of teenkomplot neig om te verdof tussen sessies, daarom sal die terapeut van ander ko-terapeute gebruik kon maak om die unieke uitkomst weer uit te lig wanneer dit begin verdof (Freeman, *et al.*, 1997: 96 –98). Terapeutiese werk vervul op hierdie stadium dan die rol van die lees en herskepping van kontekste.

Seksuele mishandeling is 'n sensitiewe studie. Dikwels dra betekenisvolle ander mense in die kliënt se lewe nie kennis van die gebeure nie en die kliënt wil hulle nie betrek nie. Die stories van ander slagoffers wat reeds 'n alternatiewe storie geskryf het oor seksuele mishandeling sal gebruik word in hierdie studie om die kliënt se alternatiewe storie tussen sessies te versterk. Sterkte kan gegeneer word vanuit die misterieuse krag van stories, want dit besit die vermoë om by mense se harte verby te glip en hul denke te verander sonder dat hulle dit agtergekome het (Naudé, 1998: i).

'n Lêer: *Modus vivendi* wat getuig van die 'probleem' sal tydens die studie bygehou word en nie 'n lêer oor elke kliënt nie. Hierdie spesifieke probleem het die identiteit 'seksuele mishandeling' en 'seksuele mishandeling' is betrokke by sekere aksies – dit hou sekere idees voor oor die lewe en hoe die lewe geleef behoort te word. Kliënte sal gevra word

om die storie van hul lewe voor en na terapie te boekstaaf sodat dit tot beskikking van ander kliënte en terapeute mag wees. Kruiskulturele stories sal gebruik word om aan te toon dat die probleem in verskillende tale en kulture dieselfde taal praat. Hierdie metodiek het die volgende ten doel:

- Om aan kliënte 'n stem te gee waardeur gepraat kan word – seksuele mishandeling ontnem die slagoffer van 'n stem om mee te praat. 'Verbreek die stilte' kan 'n helende effek hê.
- Dit wat in boeke gelees word, is geskiedenis. Dit het reeds gebeur. Die stories van kliënte se lewens het reeds gebeur. Dis onveranderlik. Dit wat wel verander kan word, is die keuse wat die kliënt moet uitoefen oor die verhouding waarin daar vorentoe saamgeleef word met die 'probleem'.
- Seksuele mishandeling laat kliënte dikwels wonder: 'Het dit régtig met my gebeur? Was dit nie dalk net 'n droom of 'n verbeeldingsvlug nie?' Die skryf van die storie bring geldigheid na vore in dié sin om te kan lees: 'dit het met my gebeur'.
- Outobiografieë word geskryf deur mense wat 'n storie het om te vertel oor hul eie lewe. Leersame ervarings en gedeelde insigte maak 'n groot deel van 'n outobiografie uit. Newman en Baumeister (in Ziller, 2000: 265-266) bied twee kenmerke aan wat in outobiografieë voorkom: Mense konstrueer stories wat hul aksies as goed en reg reflekteer en wat hulself uitbeeld as aantreklik en bekwaam. Kliënte word die geleentheid gebied om deur hul eie ervaring aan ander slagoffers 'n leer- en groeigeleentheid te bied vanuit hul eie storie.
- Bevestiging, nie net van hul eie worsteling met die 'probleem' nie, maar ook van die sukses van hul verhaal, word weergegee.

3.4 REFLEKSIE: DIE NAVORSER IN KONTEKS BINNE HIERDIE STUDIE

Alhoewel die navorser vir die doeleindes van hierdie studie fokus op die toepassing van narratiewe terapie as uitgangspunt is dit belangrik om die volgende te meld:

- Die navorser is 'n opgeleide opvoedkundige-sielkundige en beskou die ander benaderings as waardevolle lense in die toepassing van terapie – vandaar 'n eklektiese benadering wat nie beperkend inwerk op terapie nie, maar dit eerder verruim – 'n nosie wat sterk figureer in die narratiewe benadering. Axelson (1993: 372-373) wys daarop dat terapeute een van twee eklektiese benaderings kan

gebruik: 'n terapeutgesentreerde benadering of 'n prosesgesentreerde benadering. 'n Terapeutgesentreerde benadering is aanduidend daarvan dat die terapeute meer effektief kan funksioneer wanneer hulle dít doen wat eie is aan hul persoonlikheid. 'n Prosesgesentreerde benadering behels dat daar sekere onderliggende faktore bestaan wat eie is aan alle terapeutiese pogings. Dit fokus primêr op die gedragsrepertoire van hulpverlening aan 'n persoon eerder as die beginsels van die teorieë.

- Verskillende terapiebenaderings word aanvullend gebruik tot narratiewe terapie. Hierdie motivering is ook geleë in White en Epston se voorbeeld in die gebruik van Foucault, Derrida, Bateson en andere se lense waardeur hulle na sekere fenomene gekyk het en wat hulle tot voordeel en verryking van die terapeutiese veld gebruik het.
- 'n Kruiskulturele benadering tot terapie is 'n transendente benadering. Dit gee erkenning daaraan dat alle mense sekere universele behoeftes het soos om te kan liefhê, om liefde te gee, maar ook om te voel dat hulle iets beteken vir ander (Hickson & Kriegler, 1996: 143). Vir hierdie navorser het die narratiewe terapie 'n ekologie gebied waarin sy kon werk en waar sy ook aan haar kliënte erkenning kon gee dat hulle die outeurs van hul lewe is en sy slegs 'n mede-outeur. Die navorser kon ook aan kliënte (in die geval van hierdie studie: adolessente) met vrymoedigheid erken dat sy nie oor al die kennis beskik nie, maar bereid is om van hulle te leer en vanuit 'n *not knowing*-benadering hulle aan te moedig om outeurskap van hul eie lewe oor te neem eerder as om die 'probleem' toe te laat om die storie van hul lewe te skryf.
- Die teoretiese uitgangspunte in hierdie studie moet eerder gesien word as 'n proses en nie as 'n uitkoms en voldonge feit nie. Die navorser sluit hierin aan by Cecchin (in McNamee & Gergen, 1992, 13):

I believe that a social constructionist therapist may, at different moments, follow many different leaders, but never obey one particular model or theory.

In hoofstuk 4 sal die relevante aspekte van adolessensie soos van toepassing in hierdie studie toegelig word.